

ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΚΑ

I

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ — ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟΝ

Αφορμήν πρὸς ἀρχαιολογικὴν δι' ἀνασκαφῶν ἔρευναν τῆς νήσου Κεφαλληνίας ἔδωκεν ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα καὶ πέντε ἵδια ἔτη γενομένη πολλαχοῦ τῶν Ἰονίων νήσων ἀρχαιολογικὴ ἐργασία πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ἀπὸ ἀρχαιοτέρων ἔτι ἐτῶν σφόδρα συζητουμένου ζητήματος τῆς ἔξαρχισθεως τῆς πατρίδος τοῦ Ὁμηρικοῦ Ὀδυσσέως.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Schliemann κατὰ τὰ ἔτη 1868 καὶ 1878 ἔξερεύνησιν τῆς νήσου Ἰθάκης¹, καθ' ἥν οὐδὲν εὑρέθη πρὸς πιστοποίησιν τῆς πατρίδος τοῦ Ὁδυσσέως καὶ μετὰ τὴν αὐτόθι συνεχισθεῖσαν ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν κατὰ τὸ 1903 καὶ ἔξῆς ὑπὸ τοῦ W. Vollgraff δοπάναις τοῦ ἀοιδίμου φιλαρχαίου καὶ φιλέλληνος Ὄλλανδοῦ A. E. H. Goekoop, καθ' ἥν οὐδὲν εὑρημα ἐπιβεβαιοῦν τὴν ὑπαρξίν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν χρονών τοῦ Ὁδυσσέως ἥχθη εἰς φῶς, κατ' ἀνάγκην ἐστράφη ἡ προσοχὴ τῶν ἀρχαιολόγων εἰς τὰς παρακειμένας τῇ Ἰθάκῃ νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους.

Τοιαῦται δ' ἦσαν ἡ Λευκάς καὶ ἡ Κεφαλληνία. Καὶ διὰ μὲν τὴν Λευκάδα ἀπὸ τοῦ 1901 καὶ ἔξῆς διετύπωσεν ἴδιαν θεωρίαν, καθ' ἥν ἡ σημερινὴ Λευκάς εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου περιγραφομένη Ἰθάκη, ὁ σιφὸς ἀρχαιολόγος καὶ ἄλλοτε διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς W. Dörpfeld, καὶ ἀπὸ τοῦ 1904 καὶ ἔξῆς ἐνήργησε πολλάκις ἀνασκαφὰς ἐν αὐτῇ παρὰ τὸ χωρίον Νιδρί, ἐνθα ἀποκαλύψας σπουδαῖα λείφανα μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ πιστεύει, διτὶ πρέπει ἐκεῖ νὰ τοποθετηθῇ ἡ πόλις τοῦ Ὁδυσσέως.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἔκτοτε ἤγειρε πολλὰς συζητήσεις καὶ προύκάλεσε τὴν συγγραφὴν πολλῶν μελετῶν μεταξὺ τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ ἡμεδαπῶν ἐπιστημόνων.

Ἐκ τῶν τελευταίων τοῦ Ἰθακησίου Νικολάου Παυλάτου ἡ συγγραφὴ «ἡ Πατρὶς τοῦ Ὁδυσσέως, ἐν Ἀθήναις 1906» ὡς καὶ ἡ μονογραφία τοῦ αὐτοῦ «ἡ Ὁμηρικὴ Ἰθάκη, ἐν Ἀθήναις 1908» ἐν ὑποσημειώσει τῆς ἐνάτης σελίδος, τῆς δποίας βλέπει τις δλην τὴν βιβλιογραφίαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, χρήζουσι μεγάλης προσοχῆς καὶ διὰ τὰ σπουδαῖα καὶ πολλαχοῦ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα

¹ Schliemann, Ithaka.

καὶ διὰ τὰς τοῦ πολυθρυλήτου 'Ομηρικῆς χωρίου ἐπιτυχεῖς καὶ δεξιωτάτας ἔρμηνίας τοῦ συγγραφέως, ὑποστηρίζοντος τὴν ταύτην τῆς σημερινῆς Ἰθάκης πρὸς τὴν 'Ομηρικήν.

Διὰ δὲ τὴν ἔρευναν τῆς Κεφαλληνίας προσῆλθεν χορηγὸς γενναῖος δὲνθουσιώδης τοῦ 'Ομήρου θιαυμαστὴς καὶ πρὸ μικροῦ μνημονευθεὶς A. E. H. Goekoop, διὰ τῶν χορηγιῶν τοῦ ὄποίου ἡ 'Αρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἥδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1908 καὶ ἔξῆς ἥρξατο ἀνασκάπτουσα συνεχῶς σχεδὸν μέχρι τοῦ πρὸ δύο ἔτῶν ἐπισυμβάντος προώρου θανάτου τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός, πολλαχοῦ τῆς Κεφαλληνίας πρὸς ἀνακάλυψιν λειψάνων ἐπιβεβαιούντων τὴν ὑπαρξίν μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ τῶν χρόνων τοῦ 'Οδυσσέως καί, εἰ δυνατόν, αὐτοῦ τοῦ ἀνακτόρου τοῦ 'Ομηρικοῦ βασιλέως.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν ἐκείνων οὕπω δημοσιευθέντα, ὑπῆρξαν πολλὰ καὶ σπουδαῖα, μέλλοντα οὐ μόνον νὰ πιστοποιήσωσι καὶ καθορίσωσι τὸν μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν τῆς νήσου Κεφαλληνίας, ἀλλὰ καὶ ἐν γένει σπουδαίαν νὰ παράσχωσιν συμβολὴν εἰς τὴν καθόλου ίστορίαν τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκ τῆς δὲ οὗτω βεβαιωθείσης ὑπάρχεως μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἐνθαρρυνθεὶς δὲ τὰ μάλα ἐμπεποτισμένος εἰς τὰ νάματα τῆς 'Ομηρικῆς ποιήσεως καὶ ὑπὸ καθαροῦ πρὸς αὐτὴν ἐνθουσιασμοῦ ἐλαυνόμενος φιλέλλην 'Ολλανδὸς περιηγήθη τὴν νήσου Κεφαλληνίαν καὶ ἐπίστευσεν δτι ἀνεῦρεν εἰς τὰ γοητευτικὰ τοπία τῆς κάτω Λειβαθοῦς τὰ ὑπὸ τοῦ 'Ομήρου περιγραφόμενα μέρη τῆς Ἰθάκης καὶ κατ' ἀκολουθίαν, δτι ἥδυνατο νὰ καθορίσῃ περίπου καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ 'Οδυσσέως καὶ τὸν λιμένα τοῦ 'Οδυσσέως καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ λιμένος εἰς τὸ ἀνάκτορον ἀγουσαν δδόν.

Τὰς ἰδέας του ταύτας διετύπωσεν ἐν ἰδίῳ τομιδίῳ ἐπιγραφομένῳ «Ithaque, la grande» Ahtenes 1908, ἐνῷ πειρᾶται νὰ ἀποδεῖξῃ, δτι ἡ 'Ομηρικὴ Ἰθάκη δὲν εἶναι ἡ κατὰ παράδοσιν γνωστὴ τοῦ 'Ιονίου πελάγους νησίς, οὔδε ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld οὗτω μεταβαπτισθεῖσα Λευκάς, ἀλλ' ἡ μεγάλη, ἡ καὶ τὸ ὑψιστὸν τῶν πέριξ νήσων δρος ἔχουσα νῆσος Κεφαλληνία.

'Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἔκτὸς ἀλλων ὁμοιοτήτων, ἃς ἀνεύρισκε, καθώριζεν ὡς λιμένα μὲν τοῦ 'Οδυσσέως τὸν σημερινὸν δρμίσκον τὸν πλησίον τοῦ χωρίου «Μηνὶὲς» κείμενον, ὡς θέσιν δὲ τοῦ ἀνακτόρου τὸν λόφον, ἐνῷ σήμερον ἴδουται ἡ μικρὰ ἐκκλησία τοῦ ἀγίου Νικολάου, πλησίον τῆς μαγευτικῆς θέσεως τῆς πέτρας τοῦ Βύρωνος», εἰς τὴν δποίαν καὶ ὁ φιλέλλην ποιητὴς ἀλλοτε ὕφειλε πολλὰς τῶν ποιητικῶν αὐτοῦ ἐμπνεύσεων, ἡ τὸν λόφον τῶν μύλων τοῦ Μουσούρη, ἡ ἐν γένει τὸ ἐν τοῖς λόφοις τούτοις ἐκτεινόμενον πλούσιον χωρίον τῆς Λακκήθρας.

Τὰ μέρη ταῦτα ἡθέλησε καὶ διὰ τῆς σκαπάνης νὰ ἔρευνήσῃ, ἵνα καὶ ἡ εὑρ-

σις ἀρχαίων εύρημάτων τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ίδιᾳ τῶν χρόνων τῶν δημηρικῶν ἡρώων ἐπιβεβαιώσῃ ἐν μέρει ἥ ἐν ὅλῳ τὰς δοξασίας αὐτοῦ.

Λαβοῦσα δ' ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, διὰ τῆς δποίας ὁ φιλάρχαιος ἀνήρ ἐνήργει τὰς ἀνασκαφὰς αὐτοῦ, τὴν πρὸς ἐνέργειαν αὐτῶν ἄδειαν, ἀνέθεσεν εἰς ἐμὲ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ τότε συμβούλου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ νῦν συναδέλφου κ. Ἀλεξ. Φιλαδελφέως.

Καὶ ἀνεσκάψαμεν μὲν τότε τὰ ὑπὸ ἔκείνου ὑποδειχθέντα ἡμῖν μέρη καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῶν βλέπει τις ἐν ΠΑΕ, 1912, 100 - 118, ἀλλ' ἐγὼ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διαφωνήσας ὡς πρὸς τὰς ὑποδειχθείσας θέσεις, ἐν αἷς ἐξη-

Εἰκ. 1. Ὁ μυχὸς τοῦ Κουτάβου καὶ ὁ λόφος «Καστέλλι».

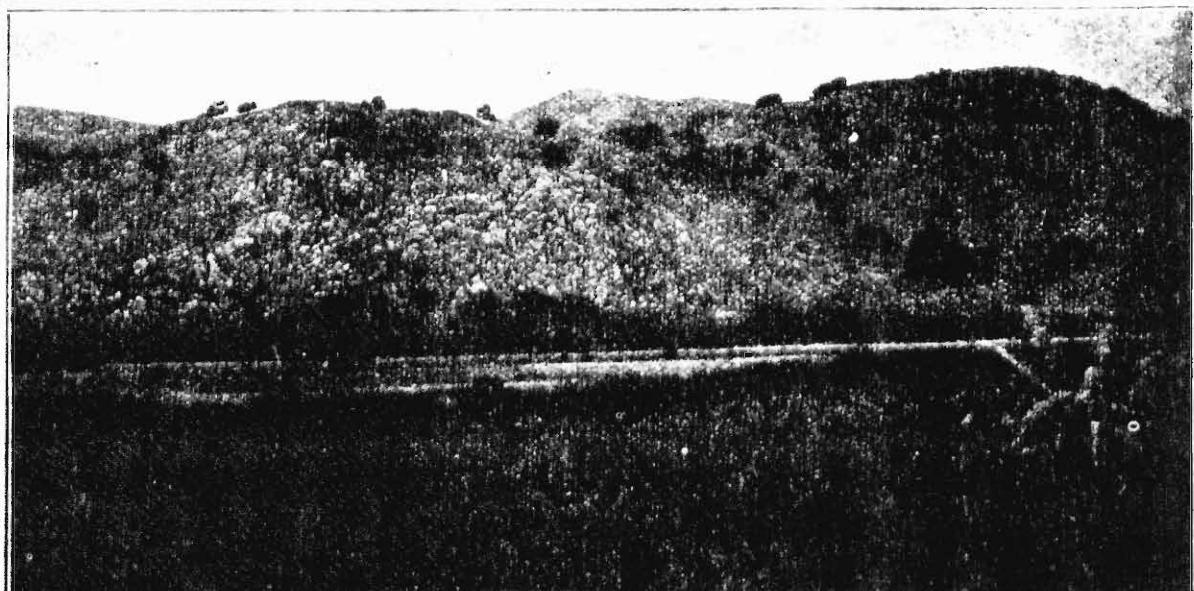
τοῦμεν νὰ εῦρωμεν λείψανα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὄμηρου περιγραφομένου πολιτισμοῦ, δι’ οὓς λόγους αὐτόθι ἐν σελίδι 104 καὶ ἔξῆς ἀναφέρω, ἐπεζήτησα μετ’ ἐπιμονῆς τὴν ἔρευναν ἄλλου μέρους, ἐν φῶ ἀνευ ἀμφιβολίας ἡτο φανερὸν ἐκ τῶν προτέρων, διτι ἡθέλομεν εὗρει λείψανα τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς νήσου.

Τὸ μέρος τοῦτο είναι τὸ κοινῶς καλούμενον *Παλαιόκαστρον*.

Ιαλαιόκαστρον καλεῖται τὸ σύνολον τῶν διὰ κυκλωπείων τειχῶν ὡχυρωμένων λόφων (ἴδε Othon Riemann «Céphalonie», σελ. 18 καὶ 20), ὃν ἡ ἀλυσσις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἀποκρήμνου λόφου, δστις ὀνομάζεται *Καστέλλι* (Εἰκ. 1) καὶ δστις ἀποτόμως ὑψούμενος ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ *Κουτάβου*, ὃπου αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, διὰ μὲν τῆς βιορειοδυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς καταλαμβάνει ἴκανὸν μέρος τοῦ κόλπου, διὰ δὲ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς, ἀρχομένης ἐκ τῆς παρὰ τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ ἀγίου Ἰωάννου σχηματιζομένης καμπῆς, προσβλέπει πρὸς τὰς εὐφρόσους καὶ μεστὰς πλουσίων ἀμπελώνων γαίας τῆς Κράνης.

Καὶ συνέχεται μὲν τὸ Καστέλλι κατὰ τοὺς πρόποδας πρὸς τὸν δεύτερον ὑψηλότερον λόφον, τοῦ δποίου πᾶσα ἡ μεσημβρινὴ πλευρὰ προσβλέπει πρὸς τὰς πεδιάδας τῆς Κράνης καὶ τὸ τέρμα αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀλαφῶνα καὶ τοῦ δποίου ἡ ίδιαιτέρα ὀνομασία εἶναι *Πεξοῦλες* (Εἰκ. 2), ἀλλ᾽ εἰς ἴκανὸν ὑψος ἀποχωρίζεται αὐτοῦ δι' ἀβαθοῦς ὁροπεδίου, δπερ ἥρέμα καὶ δμαλῶς διαχωρίζει τὰς δύο κορυφὰς ἀπ' ἀλλήλων (Εἰκ. 1 καὶ 2).

Πρὸς τὸ τέλος τῆς μεσημβρινῆς του πλευρᾶς ὁ λόφος οὗτος μικρὸν πρὸ τῆς καλουμένης σήμερον *Δρακοσπηλιᾶς*, λαμβάνει διεύθυνσιν βιορειοανατολικήν,

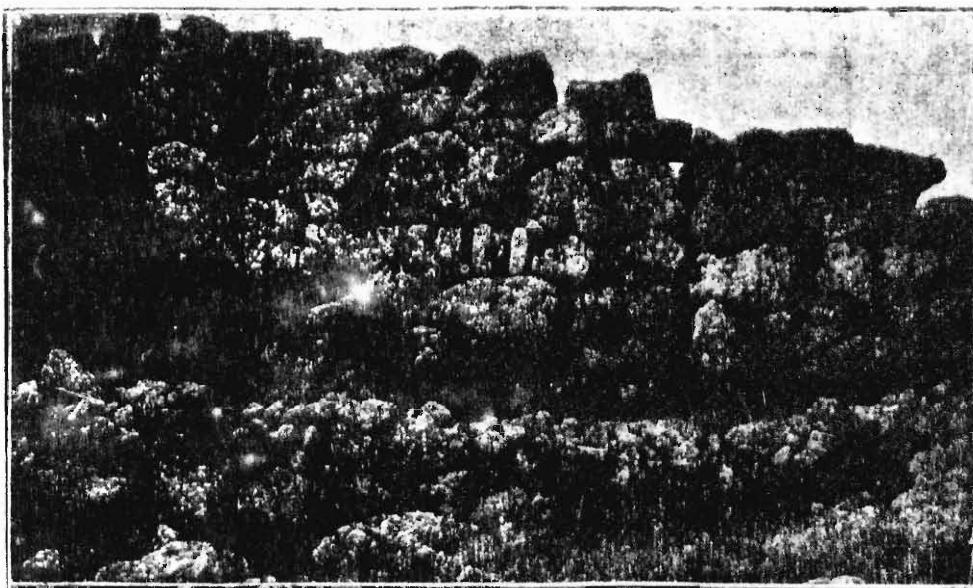
Εἰκ. 2. Ὁ λόφος «Πεξοῦλες».

ἀποχωριζόμενος ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν ὑψουμένων λόφων δι' ἀποτόμου χαράδρας καὶ ἐνούμενος πρὸς τὸν βιορειοανατολικῶς αὐτοῦ ὑψούμενον ἀπόκρημνον λόφον, δστις ὀνομάζεται *Κουντουροῦ*.

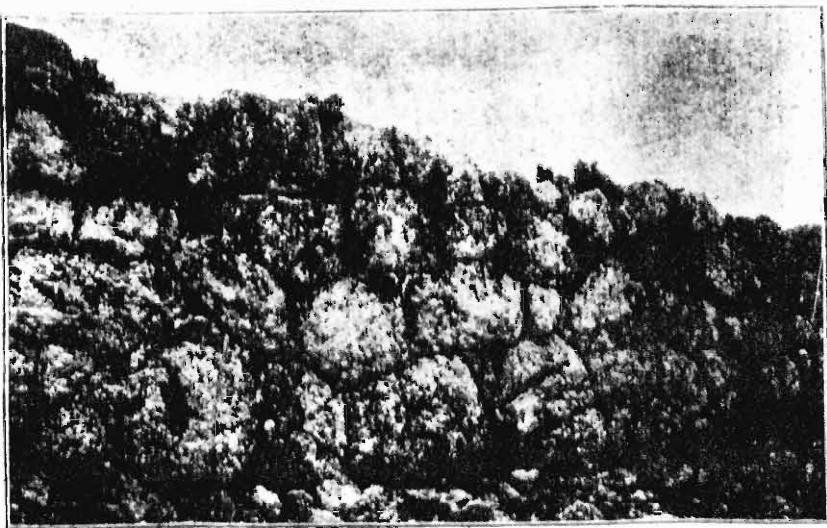
Οὗτο τὸ ἀπὸ τῆς βιορειοανατολικῆς γωνίας τῶν Πεζουλῶν μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς Κουντουροῦ διάστημα ἀποτελεῖ καθαρῶς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς δλης ὠχυρωμένης περιοχῆς. Διότι ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς Κουντουροῦς ἡ γραμμὴ τῶν τειχῶν λαμβάνει πλέον τὴν τελευταίαν αὐτῆς διεύθυνσιν πρὸς τὸν συνεχόμενον τῇ Κουντουροῦ χαμηλότερον πως λόφον, δστις ὀνομάζεται *Τραγαλοβούνι* (ἢ τραγανοβούνι ἢ τραλαγοβούνι) καὶ πρὸς τὸν πρὸς τοῦτο συνεχόμενον ὑψηλότερον καὶ μεζόνα λόφον, δστις ὀνομάζεται *Ράχη* καὶ τοῦ δποίου οἱ πρόποδες ἔκτείνονται μέχρι τῆς κοιλάδος τῶν χωρίων Προκοπάτων καὶ Ραζάτων.

Ἄλλ' ἔκτος τῆς ἔξωτερικῆς ταύτης σειρᾶς τῶν Κυκλωπείων τειχῶν ὑπάρχει

προσέτι καὶ ἐσωτερικῶς παραλλήλως σχεδὸν τῆς ἀπὸ Κουντουροῦ μέχρι Πάχης βιορείας (Εἰκ. 3) πλευρᾶς τῆς ἐξωτερικῆς τειχοδομίας, γραμμὴ τειχῶν, ἥτις ἀρχεται μὲν ἀπὸ τῆς βιορειοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Καστελλίου, λήγει δὲ καθέτως μετὰ

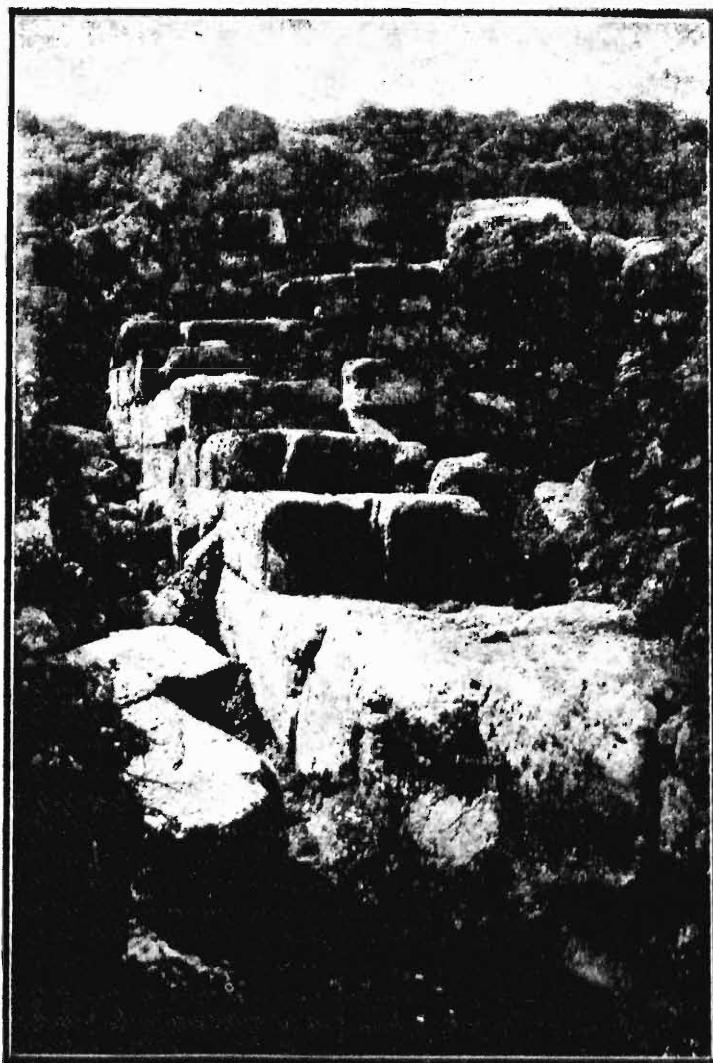
Eἰκ. 3. Ἐσωτερικὸν τεῖχος.

Eἰκ. 4. Τεῖχος Καστελλίου ρωμαϊκῶν χρόνων.

ἔλιγμῶν ἔχόντων τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τῶν Πεζουλῶν, ἀποχωρίζουσα οὕτω τοὺς δύο τούτους λόφους ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ ἀποτελοῦσα δι' αὐτῶν κυρίως τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀρχαίας πόλεως. Τοῦτο ἐγένετο, ἵνα,

έὰν ἐκυριεύετο ἡ βιορεία γραμμὴ νῶν τειχῶν, ἥτις διέτρεχε τὸν μέγιστον κίνδυνον ἐκ τῶν ἀπὸ ξηρᾶς ἔχθρῶν καὶ ἔχει διὰ τοῦτο τὴν τειχοδομίαν αὐτῆς πολλῷ μεγαλυτέραν καὶ στερεοτέραν, οἱ πολιορκούμενοι καταφεύγωσιν εἰς τὴν δευτέραν ὁχυρωτικὴν γραμμὴν τὴν ἐγκλείουσαν τὴν κυρίως ἀκρόπολιν καὶ ἐξ ἵσου ὁχυρὰν

Εἰκ. 5. Προμαχῶν Ισοδομικός.

καὶ διὰ πλείστων ἔξωτερικῶς τῷ τείχει ἐφαπτομένων προμαχώνων κοσμιουμένην-

Οἱ προμαχῶνες οὗτοι ἀνίσως ἀπ' ἄλλήλων ἀπέχοντες εἰναι ἀλλαχοῦ μὲν τετραγωνικοί, ἀλλαχοῦ δὲ τριγωνικοί. Οἱ πλεῖστοι δ' αὐτῶν εἰναι χρονολογικῶς νεώτεροι τῆς ἐν γένει τειχοδομίας, ὃν ἡ κατὰ νεωτέρους χρόνους προσθήκη γίνεται ἐκ πρώτης ὅψεως ἀντιληπτή.

Καὶ ἐν ᾧ ἐπὶ μὲν τῆς Κυκλωπείου τειχοδομίας διακρίνει τις δλα τὰ στάδια.

τῆς ἐξελίξεως κατὰ διαφόρους θέσεις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἴστορικῶν ἑλληνικῶν χρόνων καὶ τῶν τελευταίων ὁμοιαῖκῶν (Εἰκ. 4), ἐπὶ τῶν προμαχώνων διακρίνει τις μόνον τοὺς χρόνους τῆς ἑλληνικῆς τειχοδομίας, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τῆς ὁμοιαῖκης.

Ἐλληνικῆς τειχοδομίας προμαχῶνα ἴσοδομικὸν ἐκ πώρου, ἐν ᾧ τὰ τείχη

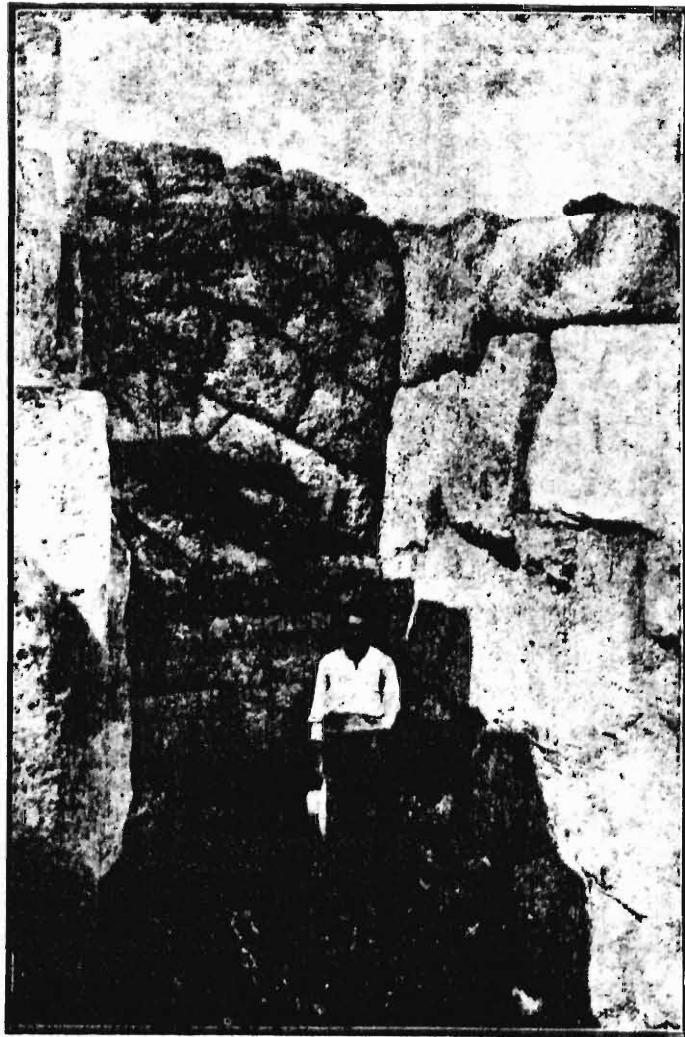

Εἰκ. 8. Ἡ θύρα τοῦ διαδρόμου τοῦ προμαχῶνος.

είναι ἔξ ἐγχωρίου σκληροῦ λίθου, προσκεκολλημένον εἰς νεωτέρους χρόνους ἐπὶ μέρους τοῦ πολυγωνικοῦ τείχους τῆς ἐσωτερικῆς γραμμῆς τῆς ὀχυρώσεως, περὶ ἣς δλίγον ἀνωτέρῳ διμιλοῦμεν, βλέπει τις ἐν τῇ εἰκόνι. 5.

Ο προμαχῶν οὗτος κατέληγεν εἰς δωμάτιον ἢ εἰς διάδρομον τοῦ δποίου αἱ δύο πλευραὶ ἥσαν ἀφ' ἐνὸς μὲν τῷ πολυγωνικὸν τείχος, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ ἐσωτε-

ρική ὅψις αὐτοῦ τοῦ προμαχῶνος. Εἰς τὸν διάδρομον τοῦτον ὡδῆγει θύρα, ἵστις παραστάδες σφέζονται ἀριστα μέχρι σήμερον ἀνασκαφεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ, καὶ ἐφ' ὃν διακρίνει τις τὰς κοιλότητας, ἐφ' ὃν ἐφηρμόζοντο τὰ φύλλα αὐτῆς. Εἶχε δὲ ἡ

Εἰκ. 7. Προσθήκη μικροῦ πολυγωνικοῦ τείχους ρωμαϊκῶν χρόνων.

θύρα, ἵστις τὸ μετὰ δύο βαθμίδων κατώφλιον βλέπει τις ἐν τῇ εἰκόνι 6, πλάτος μὲν 0.92 μ., ὕψος δὲ 1.75 μ.

Τοιαύτας δ' ὅμως προσθήκας νεωτέρων χρόνων ἐν τῇ δλῃ τειχοδομίᾳ συναντᾷ τις οὐ μόνον εἰς τοὺς προμαχῶνας ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκπληρούσας ἵσως ἀνάγκην τινὰ μεταγενεστέρας ἔξασφαλίσεως τῶν τειχῶν.

Οὗτῳ ἐν εἰκόνι 7, βλέπει τις προσθήκην μικροῦ μέρους πολυγωνικοῦ τείχους ρωμαϊκῶν χρόνων ἀνασκαφέντος ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἔχοντος ὕψος μὲν 4.40 μ., πλάτος

δὲ 2.25 μ., διὰ τοῦ δποίου ἐσκοπεῖτο ἡ ἀπόφραξις διαδρόμου τινὸς τῶν μεγάλων τειχῶν. Υπὸ τὰ θεμέλια τοῦ μέρους τούτου τοῦ τείχους καὶ ἀκριβῶς δπισθεν τῶν ποδῶν τοῦ ἐν τῇ εἰκόνι ίσταμένου ἐπιστάτου τῶν ἀνασκαφῶν μου εὑρέθησαν τὰ ἐν εἰκόνι 8 εἰκονιζόμενα, ἣτοι ἐν λίθινον ίγδιον, τοῦ δποίου τὸ μὲν ἐσωτερικὸν

Εἰκ. 8. Λιθινὸν ίγδιον μετὰ σφονδυλίων.

είναι ἄριστα λελεασμένον, μὲ διάμετρον 0.14 μ. καὶ ὑψος 0.21 μ., τὸ δὲ ἐξωτερικὸν δλως ἀκατέργαστον, εἰς λίθος εἰς μέγεθος μεγάλου ὠοῦ, ἄριστα λελεασμένος καὶ σκληρός, ἐντὸς τοῦ ίγδιου προφανῶς διὰ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ καὶ δλίγα διάτοητα σφονδύλια ἔξ δπτῆς γῆς.

Τὰ εὐρήματα ταῦτα εἰς προμυχηναϊκὴν ἐποχὴν ἀνήκοντα ἀποδεικνύουν δτι τὸ μέρος τοῦτο, ἐπὶ τοῦ δποίου ἔμελλε νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ διατηρηθῇ μέχρις ἐσχά-

των ίσχυροτάτη τῆς Κεφαλληνίας πόλις, ἥτο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων συνεχῶς κατφορμένον. Ἡ πόλις αὕτη ἥτο οἱ Κράνιοι.

Περὶ τῆς πόλεως ταύτης ως καὶ περὶ τῶν τειχῶν αὐτῆς, ἀτινα ἔχουσι μέγιστον πάχος ἀπὸ πέντε μέχρις ἕξ μέτρων καὶ ὅν αἱ δύο ὅψεις ἀποτελοῦνται ἐκ μεγάλων λίθων ἐπιμελέστατα κατειργασμένων καὶ ἄριστα προσαρμοζομένων, ἐν ᾧ τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὅψεων πάχος τῶν τειχῶν σύγκειται ἐκ μικροτέρων ἀτάκτως ἐρριμμένων λίθων, βλέπει τις πλείονα ἐν τῷ ἄνωθι μνημονευθέντι συγγράμματι τοῦ Ἰωσήφ Πλότους κατὰ μετάφρασιν ὑπὸ Λ. Γ. Παπανδρέου «Κεφαλληνία καὶ Ἰθάκη» ἐν σελ. 200 καὶ ἑξῆς.

Ἡ λεπτομερὴς δι’ ἀνασκαφῶν ἔρευνα τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως ταύτης ἀπαιτεῖ μεγάλην καὶ πολυδάπανον ἐργασίαν, διότι, οὐ μόνον ἡ μεγάλη αὐτῆς ἔκτασις ἀλλὰ καὶ τὸ βάθος εἰς ὅ ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῆς εὑρίσκονται οἱ μυκηναϊκοὶ συνοικισμοί, ως ἀποδεικνύουσι τὰ ἐν εἰκόνι 8 εὑρήματα, ὃν τὴν ἔρευναν κυρίως ἐσκόπει ἡ ἀνασκαφὴ ἡμῶν, εἶναι τοσοῦτον, ὃστε καθίσταται δυσχερής, ὑφ’ ἃς ὑλικὰς συνθήκας ἐκτελεῖται ἡ ἀνασκαφή, ἡ πλήρης ἑξέτασις αὐτῆς.

Εὔτυχῶς ἡ ὁχύρωσις τοῦ τόπου τούτου εἰς μεταγενεστέρους χρόνους δὲν ἐπεξετάθη, ως εἰκός, ἐφ’ ὅλων τῶν μυκηναϊκῶν συνοικισμῶν, ἀλλὰ κατέλιπεν ἔκτὸς τῶν ὁχυρωματικῶν ἐργών καθ’ ὅλας αὐτῶν τὰς διευθύνσεις ἀρκετὰ λείψανα προμυκηναϊκῶν καὶ μυκηναϊκῶν συνοικισμῶν εἰς ὅν τὴν ἔρευναν προέβημεν καὶ ὃν τὰ εὑρήματα μέλλομεν ἐνταῦθα νὰ ἑξετάσωμεν.

II

ΤΑ ΣΠΗΛΑΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΑΦΟΙ

Ἐκτὸς τῆς ὡχυρωμένης περιοχῆς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς μέρος, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς καλουμένης Δρακοσπηλιᾶς, εἰς θέσιν, ἥτις καλεῖται Διᾶκα ἢ Διακάτα, ἀνεκαλύφθησαν τὰ δύο σπήλαια, τὸ μὲν ἐν, τὸ μεγαλύτερον περιέχον δέκα τάφους κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1912, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐπιστρατεύσεως, ἵς ἐνεκα διεκόπη ἡ ἀνασκαφή, τὸ δὲ ἐτερον, τὸ μικρότερον, τὸ περιέχον δύο μόνον τάφους, κατὰ τὴν 16^{ην} Σεπτεμβρίου τοῦ 1914, δτε μετὰ τοὺς πολέμους ἐπεχείρησα τὴν συνέχειαν τῶν ἀνασκαφῶν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ (ἴδε Ηρακτικὰ Α.Ε. 1912 σελ. 117).

Ἡ θέσις αὗτη, ἐν ᾗ εὑρέθησαν τὰ σπήλαια, ἀποτελεῖ τὸ πρανές λόφου, μέρους τοῦ δποίου ἥ σύστασις εἶναι ἐξ ἀσβεστοβριθοῦ ψαμμίτου λίθου (Εἰκ. 9) λίαν εὐκατεργάστου καὶ κατ’ ἀκολουθίαν καταλληλοτάτου διὰ τὴν ἐν αὐτῷ κατασκευὴν κατακομβῶν καὶ τάφων.

Τοιαῦται θέσεις δόμοίας γεωλογικῆς συστάσεως ὑπάρχουσι πλεῖσται καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς νήσου, ἐφ' ὃν εὑρέθησαν σπηλαιώδεις συστάδες τάφων· σχεδὸν δὲ πάντοτε ἡ εὔρεσις τοιούτων θέσεων εὐκατεργάστου λίθου συνεπάγεται τὴν εὔρεσιν λαξευτῶν τάφων, διότι φαίνεται δτὶ οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι εἶχον χρησιμοποιήσει ὅλας αὐτὰς τὰς θέσεις ὡς νεκροταφεῖα.

Ἐν τῇ εἰκόνι 9 βλέπει τις τὸν λόφον, ἐφ' οὗ ἐγένοντο αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ ἐν

Εἰκ. 9. Ὁ λόφος Διακάτα ή Διακάτα, ἐφ' οὗ τὰ δύο σπήλαια.

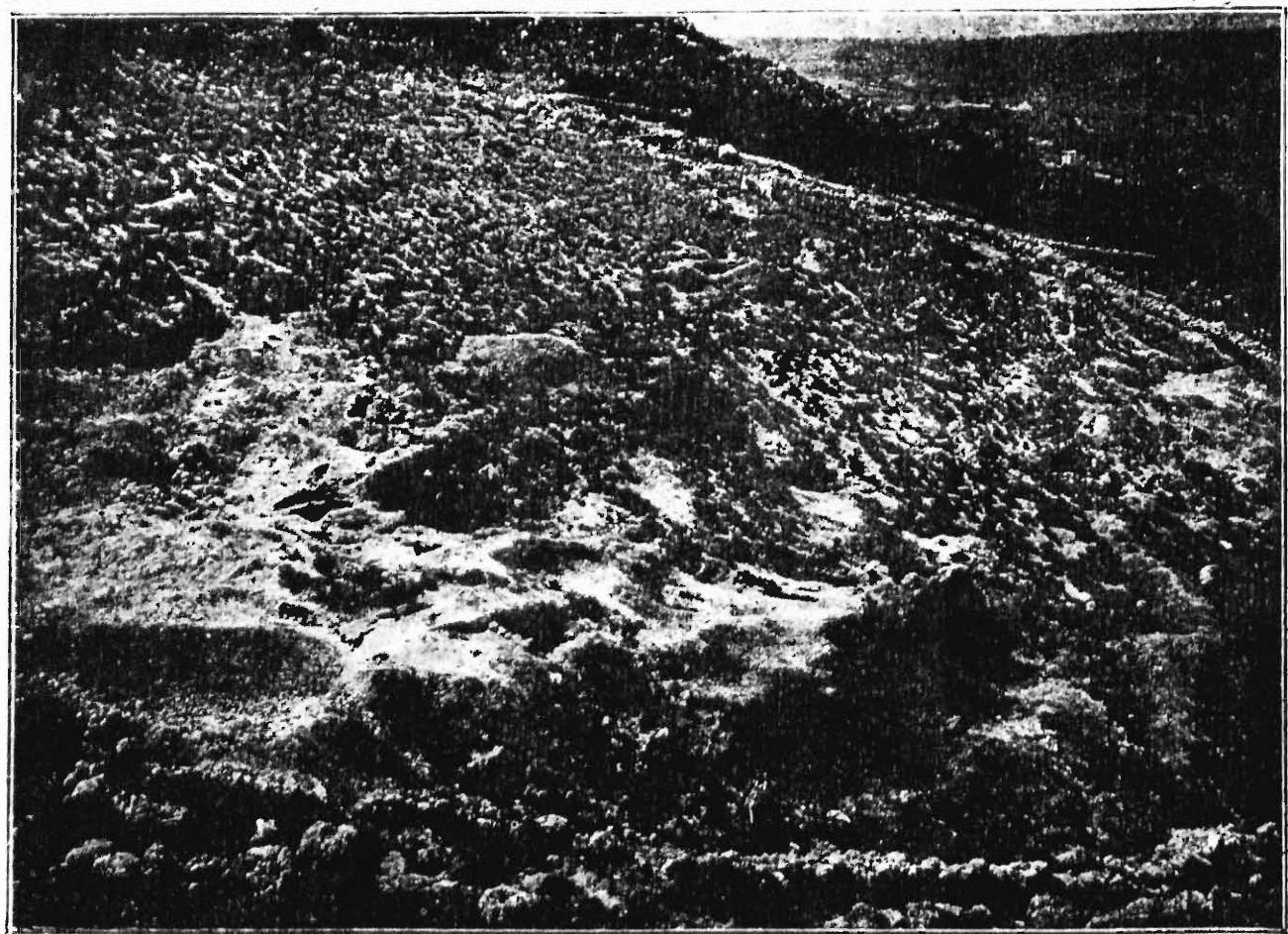
τῷ μέσῳ ἀκριβῶς τῆς εἰκόνος κάτωθι τῆς ἀνθρωπίνης μιօρφῆς τὸ στόμιον τοῦ πρώτου καὶ μεγαλυτέρου σπηλαίου.

Ἐν τῇ εἰκόνι 10 πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ εἰς τὸ μέσον βλέπει τις τὸ στόμιον τοῦ δευτέρου μικροτέρου σπηλαίου.

Ἀμφοτέρων τούτων τῶν σπηλαίων βλέπει τις εἰς τὰς εἰκόνας 11 καὶ 12 ἐν δριζοντογραφίᾳ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος κατὰ σχέδια ἐκτελεσθέντα ἐπιμελέστατα καὶ μετὰ μεγάλης ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀργοστολίῳ τότε διαμένοντος διαπρεποῦς ἀρχιτέκτονος κ. Μ. Δελλαδέτσιμα, μετὰ διαφέροντος

παρακολουθήσαντος τὴν πρόοδον τῶν ἐμῶν ἀνασκαφῶν εἰς ὃν ἐκφράζομεν τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν.

Εἰς τὴν εὔρεσιν τοῦ πρώτου καὶ μεγαλυτέρου σπηλαίου ὠδηγήθημεν εύθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς αὐτόθι ἐρεύνης ἐκ μικρᾶς ὁπῆς, ἵτις ἐσχηματίσθη

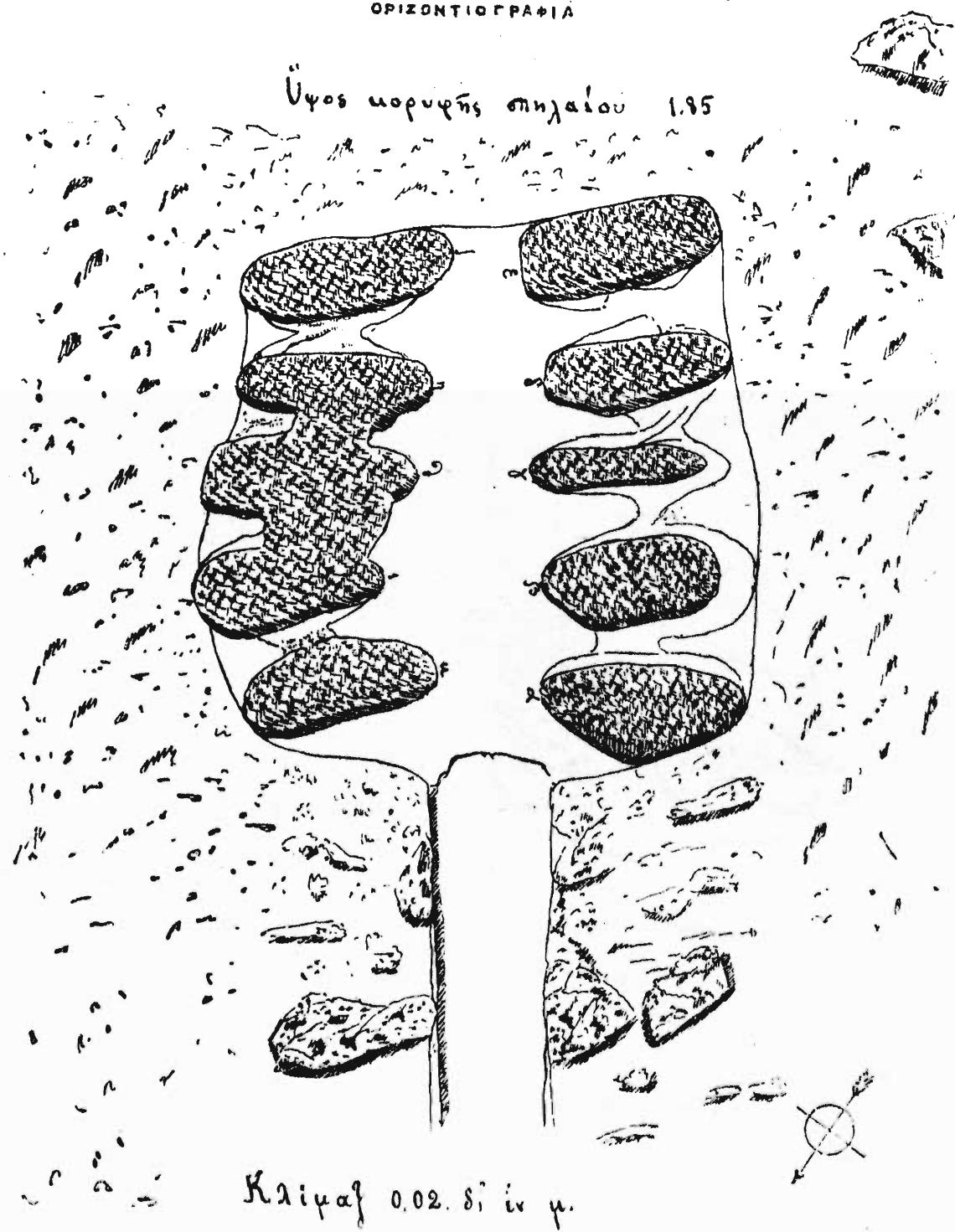
Εἰκ. 10. Τὸ δεύτερον σπηλαῖον.

σὺν τῷ χρόνῳ ἀριστερὰ τοῦ στομίου τοῦ σπηλαίου διὰ τῆς καταπτώσεως μέρους τοῦ βράχου (Εἰκ. 13).

Ἐκ τῆς ὁπῆς ταύτης βεβαιωθέντες περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ λαξευτοῦ σπηλαίου ἀνεζητήσαμεν εἴτα καὶ ἀνεύρομεν τὴν εἰς τὸ στόμιον τοῦ σπηλαίου ἄγουσαν λαξευτὴν ὥσαύτως δίοδον, ἣς αἱ πλευραὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχουσι καταπέσει καὶ ἥτις γίνεται ὀρατὴ μόνον εἰς ἐνὸς μέτρου ἀπὸ τοῦ στομίου ἀπόστασιν (Εἰκ. 13).

Ἡ πρὸς τὸ στόμιον τούναντίον τοῦ δευτέρου σπηλαίου ἄγουσα δίοδος σφέζεται εἰς μῆκος 2.84 μ. (Εἰκ. 14).

ΤΑΦΟΙ ΔΙΑΚΑΤΩΝ (ΣΠΗΛΑΙΑ)
ΟΡΙΖΟΝΤΙΟΓΡΑΦΙΑ

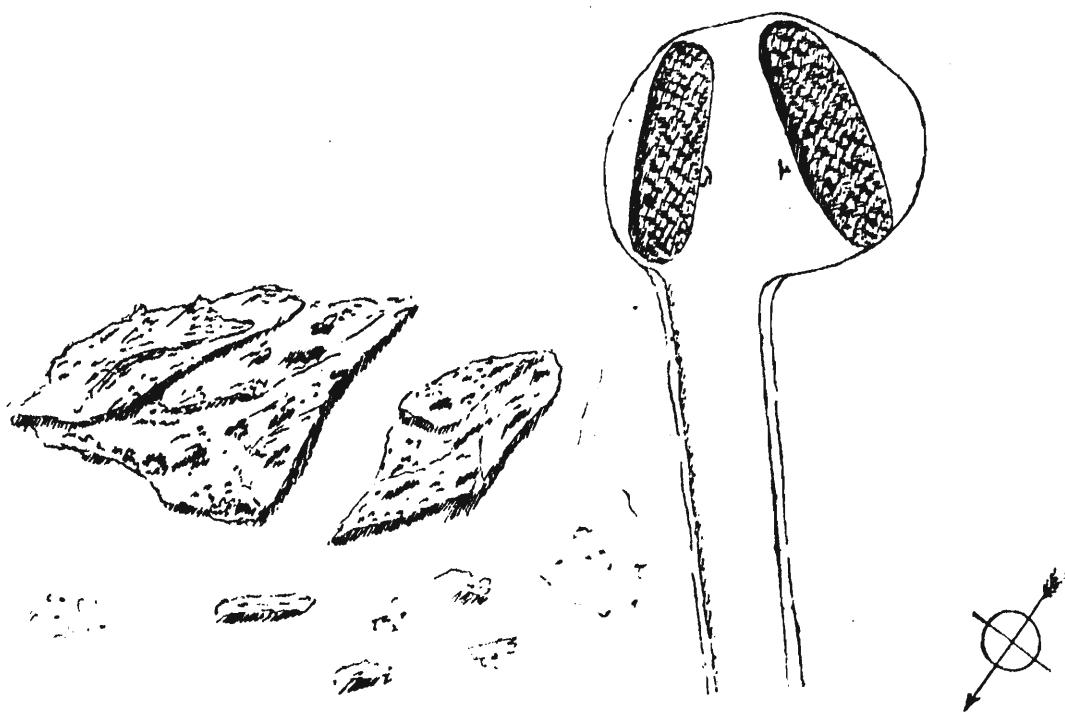

Ἡ δίοδος αὗτη εἰς ἀμφότερα τὰ σπήλαια εἶναι λαξευτὴ ἐν τῷ βράχῳ καὶ αἱ μὲν πλευραὶ αὐτῆς συγκλίνουσι πρὸς τὰ ἄνω, χωρὶς νὰ ἐφάπτωνται τὰ ἄνω αὐτῶν

ΤΑΦΟΙ ΔΙΑΚΑΤΩΝ (ΣΠΗΛΑΙΑ)

ΟΡΙΖΟΝΤΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ύψος υσρυφῆς σπηλαιού 1,15

Κλίμαξ 0.02. δι. in u.

Εικ. 12.

ἄκρα (ἐν ᾧ ἐν ἄλλοις λαξευτοῖς σπηλαίοις τῆς Κεφαλληνίας ἐφάπτονται), τὸ δὲ ἔδαφος αὐτῆς εἶναι ἵκανῶς ἐπικλινὲς πρὸς τὸ στόμιον τοῦ σπηλαίου.

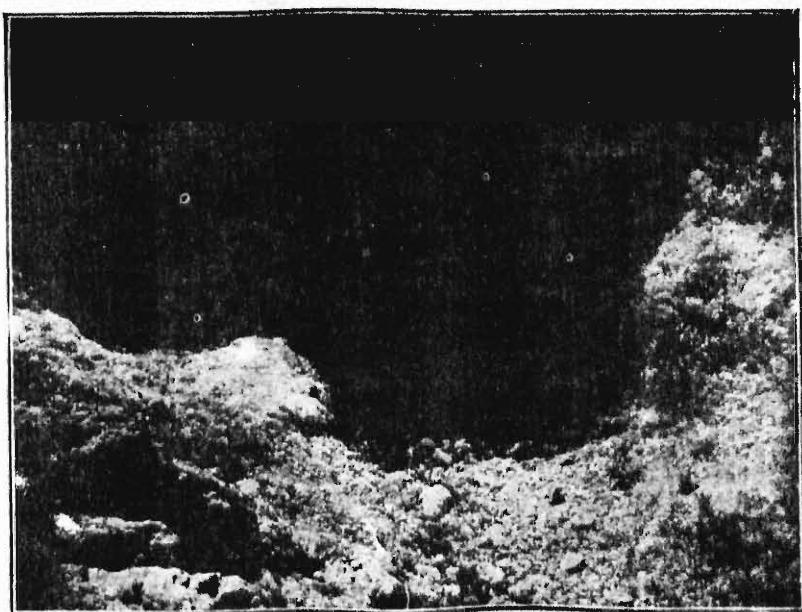
Καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ μὲν ἡ δίοδος εἶναι σχεδὸν πάντοτε στενοτέρα, βαθμηδὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον εὐρύνεται κανονικῶς μέχρι τοῦ στομίου.

Ἡ δίοδος τοῦ δευτέρου σπηλαίου ἔχει ἐν τῇ ἀρχῇ μὲν πλάτος 0.53 μ., ἐν τῷ στομίῳ δὲ τοῦ σπηλαίου 0.75 μ.

Αἱ δίοδοι αὗται τῶν σπηλαίων ἵσαν πεπληρωμέναι διὰ χωμάτων καὶ μικρῶν λίθων, διὰ μεγαλυτέρων δὲ λίθων ἵσαν πεφραγμένα τὰ στόμια ἀμφοτέρων τῶν σπηλαίων.

Τὸ ὑψος τοῦ στομίου τοῦ δευτέρου σπηλαίου ἥτο 1.05 μ. Μετὰ τὰ στόμια λαξευτὴ βαθμὺς ἦγεν εἰς τὸ κυρίως ἔδαφος τῶν σπηλαίων.

Τὸ ἔδαφος τοῦ μὲν πρώτου σπηλαίου εἶχε μέγιστον μῆκος 5 μέτρων, πλάτος

Εἰκ. 13. Στόμιον τοῦ πρώτου σπηλαίου.

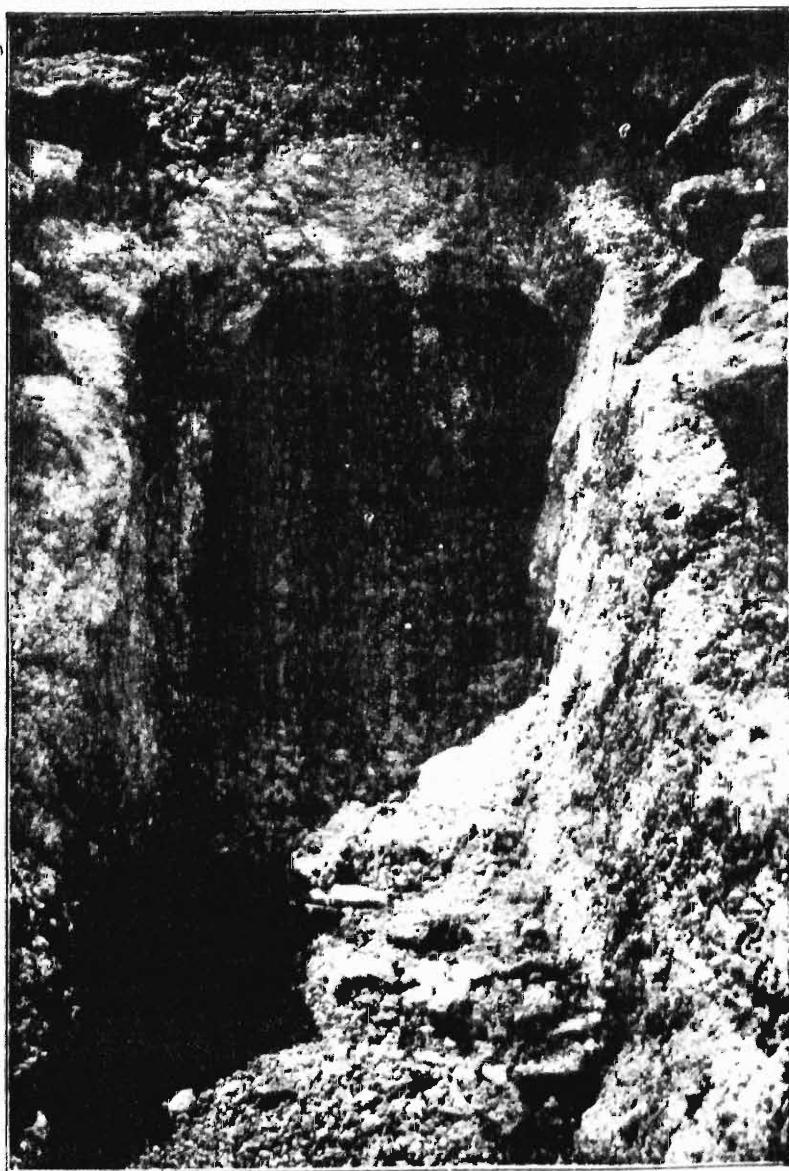
4.70 μ. καὶ ὑψος ἐν τῷ κέντρῳ 1.90 μ., τοῦ δὲ δευτέρου σπηλαίου μέγιστον μὲν μῆκος 2.65 μ., πλάτος 2.10 μ. καὶ ὑψος 1.25 μ. Τὸ κοῖλον τοῦ μεγάλου σπηλαίου ἥτο σχεδὸν ἅπαν πεπληρωμένον εἰς ὑψος περισσότερον τοῦ ἑνὸς μέτρου ὑπὸ λεπτοτάτου χώματος, δπερ μετὰ προσοχῆς ἔξηγάγομεν καὶ ἔξητάσαμεν.

Ἐν τῷ χώματι οὐδὲν εὑρομεν ἀξιον παρατηρήσεως πλὴν μεγάλης πληθύος ὁστῶν πτηνῶν, πιθανώτατα περιστερῶν, ὃν τινα βλέπει τις ἐν εἰκόνι 15, ἐν τῷ κατωτάτῳ στρώματι τοῦ χώματος ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ σπηλαίου, χωρὶς ἐν τῷ σωρῷ τοῦ χώματος νὰ ὑπάρχῃ ἔχνος πυρᾶς.

Ωσπρώτερος εὑρέθη καὶ σιαγὸν προβάτου. Τὰ πρῶτα ἔχνη πυρᾶς συνηντήσαμεν μετὰ τὴν ἔξαιρωγὴν τοῦ χώματος ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ σπηλαίου καὶ δὴ ἐπὶ

έκαστου τῶν ἐν αὐτῷ λαξευτῶν τάφων, διατηρούμενα καὶ ἐπὶ τῶν ἄνω στρωμάτων ὅλων τῶν τάφων.

Εἶναι περίεργος ἡ ὑπαρξία τοσούτου χώματος μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ὁστῶν

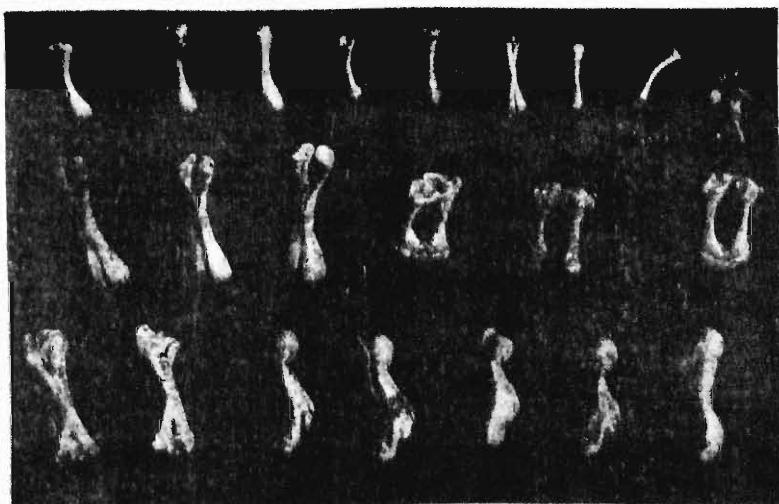
Εἰκ. 14. Στόμιον δευτέρου σπηλαίου.

χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἵχνος ἀναμεμιγμένης τέφρας, ἥτις τὸ πρῶτον παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ σπηλαίου. Προφανῶς ἡ πυρὰ ἤναπτετο ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, ἡ ἀκριβέστερον ἴσως ἐπὶ τῶν τάφων, ἐφ' ὃν ἐτελοῦντο αἱ θυσίαι τῶν ζώων καὶ Ιδίᾳ

τῶν πτηνῶν, διότι καὶ ἡ θόλος τοῦ σπηλαίου διατηρεῖ μέλαν χρῶμα προελθὸν βεβαιότατα ἐκ τῆς πυρᾶς.

Τὸ μέγα σπήλαιον περιεῖχε δέκα λαξευτοὺς τάφους ἀνὰ πέντε ἑκατέρωθεν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ καταλειπομένου διαδρόμου. Ὁ πρῶτος τάφος δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ εἶχε βάθος 1.40 μ., ὁ δεύτερος 1.30 μ., ὁ τρίτος ἡμιτελῆς ὥν 0.45 μ., ὁ τέταρτος 1.60 μ. καὶ ὁ πέμπτος 1.15 μ. Ἐκ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ὁ πρῶτος ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ εἶχε βάθος 1.50 μ., ὁ δεύτερος 1.60 μ., ὁ τρίτος 1.45 μ., ὁ τέταρτος 1.20 μ. καὶ ὁ πέμπτος 1.10 μ.

Ἐκ τῆς εἰκόνος 16 κατὰ φωτογραφίαν ληφθεῖσαν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου δύναται τις νὰ λάβῃ ἰδέαν τῶν ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς λαξευτῶν τάφων. Ἐπὶ ἑκάστου

Εἰκ. 15. Μικρὰ δοτὰ πτηνῶν.

τῶν τάφων ὑπῆρχον πολλοὶ νεκροί. Τούτων οἱ τὰ ἀνώτερα στρώματα τῶν τάφων κατέχοντες διέσφιζον ἀκεραίους τοὺς σκελετοὺς καὶ εἶχον τὴν θέσιν τῶν ὑπέριων κατακειμένων. Τὰ σκέλη τούτων δὲν ἔφαινοντο πεπιεσμένα εἰς θέσιν ὀκλάζοντος. Ἡσαν δὲ ἀνὰ εἰς εἰς τὸ ἀνώτατον ἐπίπεδον ἑκάστου τάφου. Ἐπὶ τῶν νεκρῶν τούτων εἶχον ωριθῆ ἀτάκτως λίθοι καὶ χῶμα, δπερ διέσφιζεν ἰδίᾳ εἰς τὰ ἀνώτερα μέρη αὐτῶν φανερὰ τὰ ἵχνη πυρᾶς.

Πέριξ τῆς κεφαλῆς ὡς καὶ πλαγίως τῶν νεκρῶν καθ' δλον τὸ μῆκος τοῦ τάφου ἔξηγύγιμεν πλεῖστα ἀγγεῖα ἰδίᾳ τυφλόστομα βραχύσωμα ἀμφορεΐδια τοῦ συνήθους τύπου τῶν ὑστέρων μυκηναϊκῶν χρόνων (ἴδε κατωτέρῳ εἰκ. 24 καὶ 26), πλεῖστα μόνωτα κύπελα ὡς καὶ πολλοὺς κρατηρίσκους.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου νεκροῦ μόνον τοῦ εὑρεθέντος ἐν τῷ πρώτῳ τάφῳ ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸ μέγα σπήλαιον εὑρέθη ἡ ἐν εἰκόνι 27 ἀρ. 6 ὑψίπους κύλιξ,

μὲ τὰ χείλη αὐτῆς ἐντὸς τοῦ στόματος τοῦ νεκροῦ, οὕτως ὥστε δι ποὺς τῆς κύλικος ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ στέρνου τοῦ νεκροῦ. Τὰ σκέλη ἡσαν πεπιεσμένα εἰς θέσιν ὑπτίου ὀκλάζοντος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρᾶγμα δι’ ἐμὲ ἦτο πρωτοφανές, ἐκάλεσα τοὺς ἔργατας καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας ζωγράφου κ. Διαλησμᾶς καὶ τῆς κ. Κοντομιχάλου, παρακολουθούσης μετὰ διαφέροντος τὰς ἀνασκαφάς μου, ἐξήγαγον τὴν κύλικα ἐκ τοῦ στόματος τοῦ νεκροῦ, ἀφ’ οὗ δὲν ἦτο δυνατὸν ἐλλείψει φωτογραφικῆς μηχανῆς νὰ λάβω φωτογραφίαν τῆς ἄνω φυσικωτάτης μὲν ἀλλὰ

Εἰκ. 16. Οἱ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου λαξευτοὶ τάφοι.

καὶ σπανίας θέσεως. Πλαγίως τῆς κεφαλῆς καὶ ὑπ’ αὐτὴν τοῦ ἄνω νεκροῦ εὑρέθη ὁ μέγας κρατήρ (Εἰκ. 17).

Εἰς τὰ μεσαῖα στρώματα τῶν τάφων εὗρομεν περισποτέρους σκελετοὺς παρακειμένους ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ, ἀφ’ οὗ προηγουμένως ἐξηγάγομεν τοὺς ἐπ’ αὐτῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων σκελετῶν ἀτάκτως μετὰ χώματος ἐρριμένους λίθους. Καὶ ἐπὶ τοῦ στρώματος τῶν νεκρῶν τούτων εὑρέθησαν ἀγγεῖα ὅμοια πρὸς τὰ ἐν τῷ ἄνω στρώματι, ὡς καὶ αἱ αἰχμαὶ δοράτων (Εἰκ. 36) δὲν ἦδυνήθημεν ὅμως νὰ καθιρίσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῷ μεσαίῳ στρώματι σκελετῶν, διότι τινὲς τούτων ἡσαν ἐλλιπεῖς, διότι εἶχεν ἐπέλθει σύγχυσις ὀστῶν. Εἰς ὅσους δῆμως τάφους ἡσαν μόνον δύο σκελετοὶ σαφῶς, καθωρίσαμεν εἰς τινας τούτων τὴν στάσιν τοῦ κατακειμένου ὀκλάζοντος.

Είς τινας τάφους πρὸ τοῦ τελευταίου στρώματος τῶν ἐν τῷ πυθμένι τοῦ τάφου νεκρῶν, ἔχομεν καὶ τρίτον στρῶμα γενερῶν, ἐνῷ εὔρομεν πλεῖστα μόνωτα ἀγγεῖα, πολλὰ τυφλόστομα μακρόσωμα ἀμφορείδια ὡς καὶ μακροσώμους κρατηρίσκους.

Σημειωτέον, ὅτι ἡ ὑγρασία τῶν σπηλαιῶν συνετέλεσεν, ὥστε διφύσει μαλακὸς καὶ εὐθραυστος ἀσθεστοβριθῆς ψαμμίτης λίθος νὰ ἔχῃ ἀσθεστοποιηθῆ τελείως καὶ ἐπικολληθῆ ἐπὶ τῶν ἀγγείων κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἔξαγωγὴν τῶν ἀγγείων ἀκεραίων ἀπεσπάσαμεν μετ' αὐτῶν καὶ τεμάχια τοῦ βράχου.

III

ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΚΡΑΤΗΡΕΣ—ΑΜΦΟΡΕΙΣ

1) Μέγας κρατήρος δίωτος, ἔχων πλάτος κατὰ τὰ χείλη 0.30, περιφέρειαν χείλους 0.96, περιφέρειαν κοιλίας 0.98 καὶ ὑψος 0.26. Εύρεθη ἐν τῷ τάφῳ ζ τοῦ μεγάλου σπηλαιού (Εἰκ. 17). Αἱ λαβαὶ τοῦ κρατήρος εἰναι ἀπλαῖ, τοξοειδεῖς καὶ πρὸς τὰ ἄνω φερόμεναι. Ο πηλὸς τοῦ κρατῆρος λεπτὸς καθαρὸς καὶ λελεασμένος ὃν ἔχει χρῶμα ὑπέρφυθρον καὶ εἰναι σκληρότατα καὶ κάλλιστα ὠπτημένος.

Ἡ κοιλία τοῦ κρατῆρος ἀρχομένη ἀκριβῶς κάτωθι τῆς ρίζης τῶν ὕτων, ἐνθα εἰναι ἡ μεγαλυτέρα εὐρύτης αὐτῆς, μέχρι τῆς βάσεως αὐτοῦ διαιρεῖται εἰς τρεῖς ζώνας ίσοπαχεῖς, πλὴν τῆς τελευταίας, ἣτις εἰναι παχυτέρα καὶ διήκει μέχρι τῆς βάσεως, κεχωρισμένης ἀπ' ἀλλήλων διὰ δύο στενῶν ταινιῶν τοῦ φυσικοῦ ὑπερύθρου χρώματος τοῦ ἀγγείου.

Αἱ ζῶναι εἰναι δεδηλωμέναι δι' ἐρυθροκιτρίνου χρώματος, ἐφ' οὗ ἔχει ἐπιτεθῆ δεύτερον καστανίον γάνωμα, διπερ πολλαχοῦ τοῦ ἀγγείου καὶ ίδιᾳ εἰς τὰ μέρη, ἐφ' ὃν εἰχεν ἐπικολληθῆ δι ύγρος βράχος, ἐγένετο ἔξιτηλον καὶ ἔφερεν εἰς φῶς τὸ ὑπ' αὐτὸν ἐρυθροκιτρίνου χρῶμα. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν κοσμημάτων τοῦ ἀγγείου.

Ἐκτὸς τῶν ζωνῶν καὶ τῶν κοσμημάτων ὥσαύτως διὰ καστανίου γανώματος ἐπὶ ἐρυθροκιτρίνου ἐπιχρίσματος καλύπτονται ἡ βάσις, τὸ χεῖλος καὶ μικρὸν μέρος κάτωθι αὐτοῦ, ἡ κορυφὴ τῶν ὕτων καὶ τὸ ἄνω μέρος τῆς ρίζης αὐτῶν ὡς καὶ δλον τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κρατῆρος. Ή διακόσμησις τοῦ ἀγγείου καταλαμβάνει τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀγγείου ἀρχόμενον δλίγον κατωτέρω τοῦ χείλους καὶ ἔξικνούμενον μέχρι τοῦ μᾶλλον ἔξογκουμένου μέρους τῆς γαστρός, δπόθεν ἀρχονται αἱ ζῶναι καὶ εἰναι ίκανῶς διάφορος εἰς τὰς δύο ὅψεις αὐτοῦ (Εἰκ. 17).

Τὸ κέντρον τῆς μιᾶς ὅψεως καταλαμβάνουσι δύο ὅρθια παραλληλόγραμμα,

σχηματιζόμενα ὑπὸ τριῶν δορθίων ἐπιμήκων ζωνῶν. Τούτων ἡ μὲν πρώτη σχηματίζεται ἐκ τεθλασμένης γραμμῆς περιλαμβανομένης ἐντὸς δύο ἑκατέρῳθεν παραλλήλων γραμμῶν, ἡ δὲ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ ἐξ ἡμικυκλίων ἐφαπτομένων ἀλλήλοις περιλαμβανομένων δισαύτως ἐντὸς δύο ἑκατέρῳθεν παραλλήλων γραμμῶν ἀλλ' οὕτως ὥστε ἐν μὲν τῇ δευτέρᾳ τὰ ἐφαπτόμενα ἡμικύκλια ἀνὰ τέσσαρα νὰ κατα-

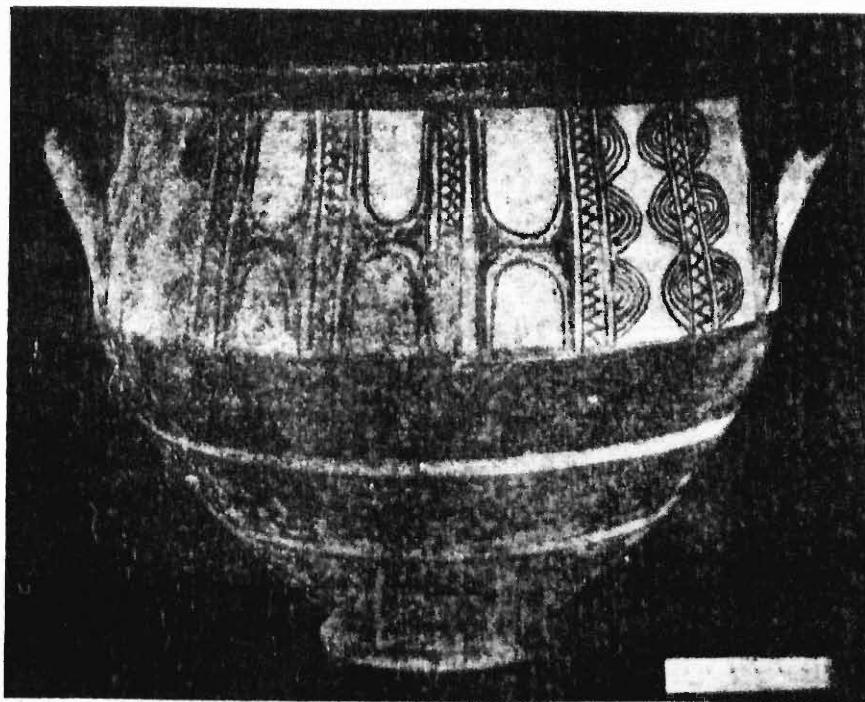
Εἰκ. 17. Μέγας διστος κρατήρ.

λείπωσι τετράγωνόν τι κενόν, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ τὸ κενὸν τοῦτο νὰ είναι χρωματισμένον.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον παραλληλόγραμμον είναι πεπληρωμένον διὰ τριῶν ἐπαλλήλων σειρῶν ἑκατέρῳθεν συγκεντρικῶν παραβολικῶν γραμμῶν, ὃν τὰ μεταξὺ κενὰ είναι πεπληρωμένα διὰ δικτυωτῶν δόμβων, τὸ δὲ δεύτερον διὰ 12 ὄριζοντίων τεθλασμένων γραμμῶν ἔξικνουμένων ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς μέχρι τῆς ἄλλης κατὰ πλάτος τοῦ παραλληλογράμμου.

Μεταξὺ τῶν ὅτων καὶ τῶν παραλληλογράμμων ὑπάρχει ἔνθεν μὲν δις ἔνθεν δὲ ἄπαξ ἐπαναλαμβανόμενον κόσμημα συνιπτάμενον εἰς τὴν δορθίαν τεθλασμήνην γραμμὴν ἐντὸς διπλῶν καθέτων γραμμῶν περιλαμβανομένην, ἐφ' ὃν ἔξωθεν ὑπάρχουσι τρεῖς σειραὶ ἐπάλληλοι συγκεντρικῶν παραβολικῶν γραμμῶν (Εἰκ. 18).

Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὅψεως ἐγγὺς μὲν τῶν ὀτῶν ἐπαναλαμβάνεται δἰς τὸ ἄνω κόσμημα, μεταξὺ δὲ τῶν κοσμημάτων τούτων ἐν τῇ μέσῃ σχηματίζονται τρία δρθια παραλληλόγραμμα ἐκ τεσσάρων δρθίων ζωνῶν, ὡς καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ ὅψει μὲ τὴν διάφορὰν δτι αἱ δύο ἔξωτερικαὶ ἔχουσι ἔξωθεν τρεῖς ἐπαλλήλους σειρὰς συγκεντρικῶν παραβολικῶν γραμμῶν (Εἰκ. 18). Τὸ ἐσωτερικὸν ἑκάστου τῶν παραλλογράμμων πληροῦται διὰ κοσμήματος ἔχοντος περίπου τὸ σχῆμα τοῦ Η, οὗτοιος ἔκαστον ἥμισυ κοσμεῖ ἥμικύλιον οὗ τὰ ἄκρα ἔκτείνονται εἰς εὐθείας γραμμάς.

Εἰκ. 18. Ἐτέρα ὅψις τοῦ μεγάλου κρατήρος.

2) Κρατήρ μετ' ἔκροῆς ἔχων διάμετρον χείλους 0.23, ὕψος 0.20, περιφέρειαν χείλους μετὰ τῆς ἔκροῆς 0.75 καὶ περιφέρειαν κοιλίας 0.75. Εὔρεθη ἐν τῷ τάφῳ Ι.

Ο κρατήρ οὗτος δμοιδέτατος τῷ προηγουμένῳ κατά τε τὴν τέχνην καὶ τὸ σχῆμα διαφέρει μόνον ἐκείνου δτι μεταξὺ τῶν δύο ὀτῶν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χείλους ἔχει ἔκροήν ὑπερέχουσαν τοῦ χείλους τοῦ ἀγγείου (Εἰκ. 19). Ή χρῆσις τοῦ μετ' ἔκροῆς κρατήρος τούτου εἶναι πρακτικωτάτη, διότι ἀντὶ νὰ ἀντλῶσιν ἐξ αὐτοῦ τὸ περιεχόμενον ὑγρόν, διὰ μικρᾶς κλίσεως ἔξέχεον αὐτὸ διὰ τῆς ἔκροῆς πρὸς πλήρωσιν τῶν κυλίκων. Ο πηλὸς αὐτοῦ εἶναι λεπτότατος, ὑπέρουθρος καὶ λελεασμένος, φέρων ὡς καὶ δ προηγούμενος ἐπὶ ἐρυθροκιτρίνου ἐπιχρύσματος καστάνιον

γάνωμα, διατηρούμενον ὅμως ἄριστα σχεδὸν ἐπὶ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ἀγγείου, ἔνθα ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ. Καίπερ συγκεκολλημένος εἰναι σχεδὸν πλήρης πλὴν μικροῦ μέρους συμπληρωθέντος ὑπὲρ τὸ ἐν οὗς καὶ παρὰ τὴν ἐκροήν.

Πᾶσα ἡ κοιλία μέχρι τῆς βάσεως ἔχει τὸ καστάνιον γάνωμα, ἐν ᾧ ἡ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ χείλους τοῦ κρατήρος πλατεῖα ζώνη φέρει ἐπὶ μὲν τοῦ κέντρου τῆς μιᾶς ὅψεως τὸ γνωστὸν ὄφθιον παραλληλόγραμμον τὸ ἐκ τῆς ἐκατέρῳθεν ἐντὸς

Εἰκ. 19. Κρατήρ μετ' ἐκροής.

τριῶν παραλλήλων γραμμῶν τεθλασμένης γραμμῆς σχηματιζόμενον, τοῦ δποίου τὸ ἐμβαδὸν πληροῦται διὰ δικτυωτῶν ρόμβων, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας ἐν τῷ μέσῳ καὶ κάτωθι τῆς ἐκροής τόξον ὑπὸ δύο γραμμῶν σχηματιζόμενον, τὸ μεταξὺ τῶν δποίων κενὸν πληροῦται διὰ καθέτων γραμμῶν, ἐν ᾧ τὸ κενὸν τοῦ τόξου κατὰ τὰς δύο ἀκρα πληροῦται διὰ καμπύλων γραμμῶν.

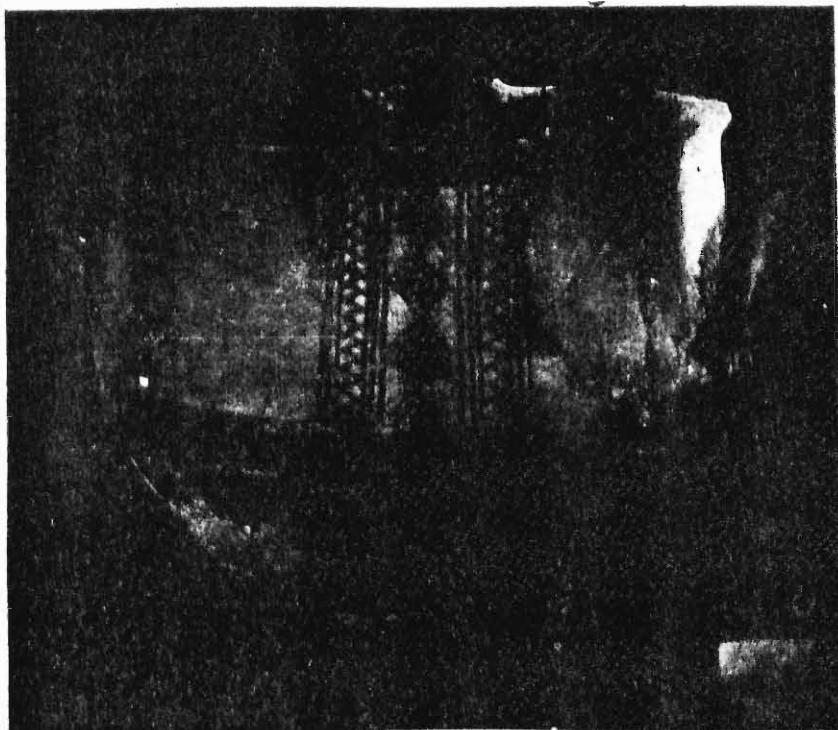
Ἐκατέρῳθεν ἐκάστου τῶν ὥτων ὑπάρχουσι τρεῖς ὄφθιαι παραλλήλοι γραμμαί, ἐπὶ τῆς τελευταίας τῶν δποίων εἰκονίζονται δύο ἐπάλληλα δικτυωτὰ τρίγωνα προφανῶς τὰ ἡμίση δικτυωτῶν ρόμβων (Εἰκ. 20).

3) Μικρὸς κρατήρ ὅμοιος μὲν σχεδὸν κατὰ τὸ σχῆμα τοῖς δύο προηγουμέ-

νοις ἀλλ' ἔκ πηλοῦ ὡχρεόθρου συγκεκολλημένος καὶ συμπεπληρωμένος κατά τι κατὰ τὸ χεῖλος τῆς μιᾶς ὅψεως καὶ κατὰ τὴν κοιλίαν πλησίον τῶν ὕτων.

Εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ θ.

Ἡ διάμετρος τοῦ χείλους αὐτοῦ εἰναι $0.17 \frac{1}{2}$, τὸ ὑψος αὐτοῦ 0.15 καὶ ἡ περιφέρεια τῆς κοιλίας 0.55 . Ὁ πηλὸς αὐτοῦ λεπτός, κάλλιστα ὠπτημένος καὶ λελεασμένος. Τὸ ἀγγεῖον φέρει καστάνιον ἀραιὸν γάνωμα ἐπὶ δλοκλήρου τῆς

Εἰκ. 20. Ἐπέργα δψις τοῦ κρατήρος μετ' ἀνδροῆς.

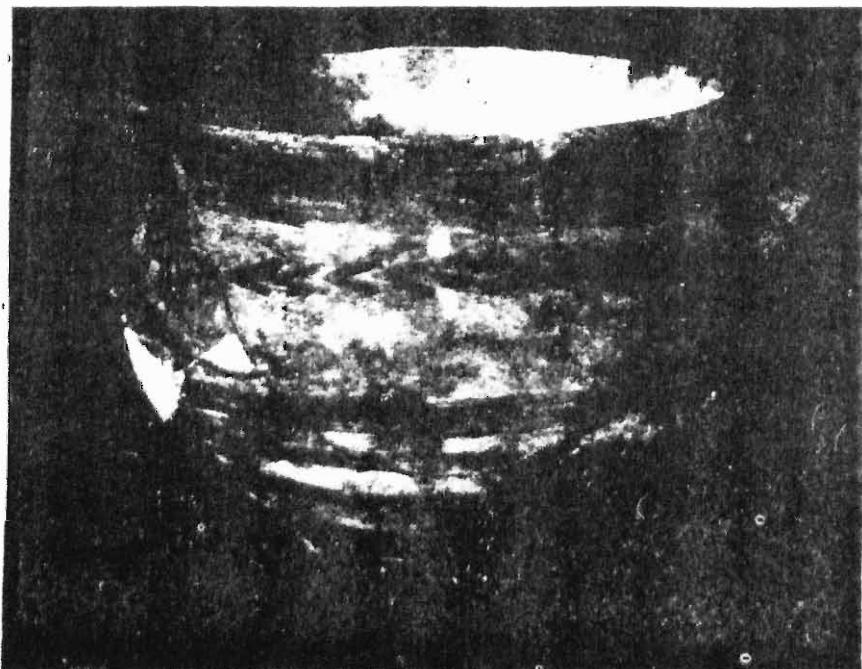
ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, καὶ περὶ τὸ χεῖλος ἐπὶ ζώνης ἵκανῶς παχείας, ἐπὶ τῶν ὕτων, ἐπὶ τῶν τριῶν λεπτῶν ζωνῶν, αἴτινες περιθέουσι τὴν κοιλίαν καὶ ἐπὶ τῆς τελευταίας ζώνης, ἥτις διήκει μέχρι τῆς βάσεως (Εἰκ. 21).

Διὰ καστανίου ἐπίσης γανώματος δηλοῦται καὶ τὸ κόσμημα, τὸ δόποιον περιθέει δλόκληρον τὸ ἀγγεῖον κατ' ἀμφοτέρας τὰς μεταξὺ τῶν ὕτων ὅψεις αὐτοῦ συγκείμενον ἐκ σειρᾶς γωνιῶν κανονικῶς κειμένων.

4) Κρατήρ δίωτος μικρὸς διαφέρων τῶν προηγουμένων κατὰ τὴν βάσιν, ἥτις δὲν εἶναι οὕτως εἰπεῖν συνέχεια τῆς κοιλίας, ἀλλὰ χωρίζεται ἀπ' αὐτῆς διὰ στενοῦ λαιμοῦ. Εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ ι. Ἡ διάμετρος τοῦ χείλους αὐτοῦ εἰναι 0.16 , τὸ δὲ ὑψος $0.16 \frac{1}{2}$. Αποτελεῖται ἐκ πηλοῦ λεπτοῦ, κάλλιστα ὠπτημένου χρώ-

ματος ώχροκιτρίνου και ἔχει ἄπαν τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ διὰ καστανόχρου γανώματος δεδηλωμένον, ὡς καὶ τὰς ζώνας τοῦ χείλους καὶ τῆς κοιλίας, δλόκληρον τὴν βάσιν καὶ τὰ ὀτανάστητα αὐτοῦ (Εἰκ. 22). Φέρει δὲ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὅψεων μεταξὺ τῶν ὀτων τὴν συνήθη μυκηναϊκὴν σπεῖραν ἐλισσομένην διὰ πολλῶν πυκνῶν κύκλων, μὴ συνδεομένων πρὸς ἄλλήλους διὰ γραμμῆς, ὡς συμβαίνει συνήθως ἐν ἄλλοις ἀγγείοις. (Όμοία σπεῖρα ἵδε ΑΕ 1914 σελ. 111).

5) Τρίωτος μυκηναϊκὸς γαστρώδης ἀμφορεὺς διατηρούμενος ἀκέραιος, ἔχων ὅψος 0.19, καὶ διάμετρον χείλους $0.9 \frac{1}{2}$, ἐκ πηλοῦ λεπτοῦ μελανοφαίου καὶ σκλη-

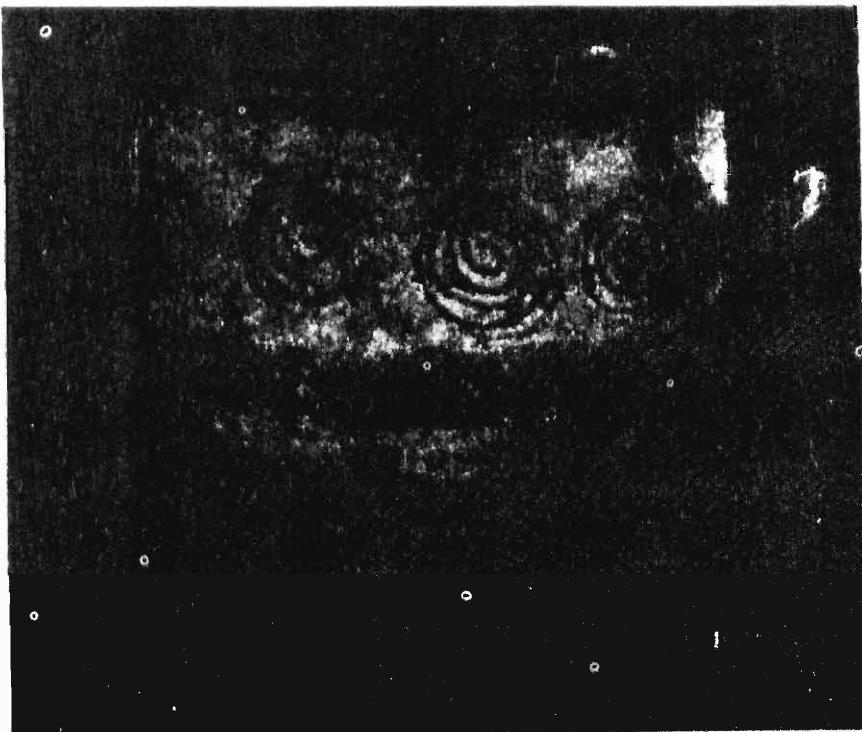

Εἰκ. 21. Κρατήρ συγκεκολλημένος καὶ συμπεπληρωμένος.

ρότατα ὠπτημένου. Εύρεθη ἐν τῷ τάφῳ 6. Τὰ ὀτανάστητα αὐτοῦ είναι λεπτά, πλατέα καὶ ταινιοειδῆ. Καὶ δὲ μὲν λαιμὸς αὐτοῦ ἡρέμα πρὸς τὰ κάτω ἐξογκούμενος ἀποτελεῖ μετὰ τῆς σφαιρικῆς γαστρὸς τοῦ ἀμφορέως συνέχειαν, ἐν φῇ μικρὰ αὐτοῦ βάσις γιρίζεται ἀπ' αὐτῆς ἀποτόμως (Εἰκ. 23).

"Απαν τὸ ἀγγεῖον είναι ἀληλειμμένον ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς διὰ καθαρᾶς καστανόχρου ἀλοιφῆς, πολλαχοῦ ἐξιτήλου γενομένης, διατελεῖται καλῶς ὁ μελανόφαιος αὐτοῦ πηλός, ἐφ' ἣς ὑπάρχουσι διὰ μέλανος χρώματος δεδηλωμένα τὰ κοσμήματα αὐτοῦ.

Λιὸν μέλανος χρώματος ἔχει κοσμηθῆ τὸ χεῖλος καὶ τὸ στόμιον τοῦ ἀμφορέως ἐσωτερικῶς, δὲ λαιμὸς μέχρι τῶν ὀτων καὶ ἡ βάσις αὐτοῦ. Ωσαύτως ὑπὸ μὲν

Εἰκ. 22. Κρατήρες μετά βάσεως ύψηλής.

τὰ ὅτα φέρει τρεῖς μελαίνας ταινίας, ἐν δὲ τῇ ζώνῃ τοῦ ἀμφορέως τῇ μεταξὺ τῶν ὕπων φέρει τὴν εἰς κύκλους ἐλισσομένην μυκηναϊκὴν σπείραν κατὰ τὸ πλεῖστον ἔξι-
τηλον γενομένην.

ΤΥΦΛΟΣΤΟΜΑ ΑΜΦΟΡΕΙΔΙΑ

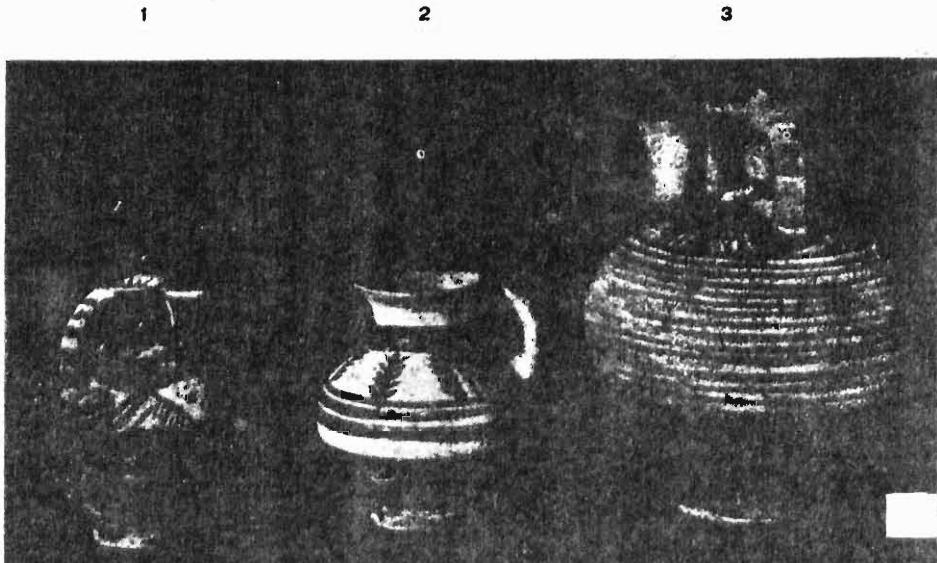
6) Τὸ ἐν εἰκόνι 24 ὑπὸ ἀριθ. 3 τυφλό-
στομον μυκηναϊκὸν ἀμφορείδιον ἀκέραιον,
ύψους $0.14 \frac{1}{2}$, ἐκ πηλοῦ λεπτοῦ ώχροπρα-
σίνου λελεασμένου, φέρει δι' ἀραιοῦ μέλα-
νος χρώματος δεδηλωμένας λεπτὰς ταινίας
περιθεούσας δλην τὴν κοιλίαν ἀπὸ τῆς δί-
ζης τῶν ὕπων, τὸ δὲ μετά τὸ τέλος τῶν ται-
νιῶν μέρος μέχρι τῆς βάσεως εἶναι ώσαύ-
τως κεχρωσμένον. Εὐρέθη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ
τάφου ζ. Ἐπὶ τῶν ὕμων δὲ ἐντὸς τοῦ κύ-
κλου τοῦ περικλείοντος τὰ ὅτα καὶ τὴν ἐκροήν ὑπάρχουσι σφηνοειδῆ τρίγωνα
ἐπὶ τοῦ ἔξωτάτου τῶν δποίων ὑπάρχουσι μικραὶ κάθετοι γραμμαί. Τὰ ὅτα

Εἰκ. 23. Τρίγωνα γαστρώδης ἀμφορεύς.

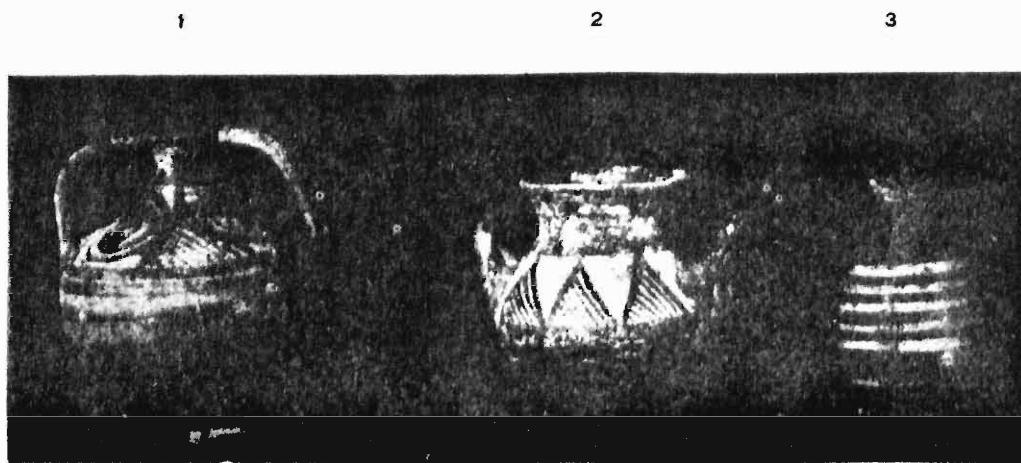
φέρουσι ἔξωθεν μικρὰς δριζοντίας γραμμὰς καὶ τὸ τυφλὸν στόμιον συγκεντρικοὺς κύκλους.

7) Τὸ ἐν εἰκόνι 24· ὑπ' ἀριθ. 1 ἀκέραιον τυφλόστομον ἀμφορείδιον εὑρέθη

Eἰκ. 24. Τυφλόστομα ἀμφορείδια καὶ οἰνοχόη.

ώσαύτως ἐν τῷ τάφῳ τοῦ πρώτου σπηλαίου, ἔχει ὅψος 0.09, ἐκ πηλοῦ ὡχρολεύκου καὶ λεπτοῦ, καὶ εἶναι σχεδὸν ὀλόκληρον κεχρωσμένον δι' ἀραιοῦ μέλανος χρώματος, πλὴν μικρᾶς ζώνης ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς κοιλίας, ἐφ' ἣς διὰ τοῦ

Eἰκ. 25. Ἀμφορείδιον

Λεβήτιον

Ληκυθιοειδὲς ἀγγεῖον.

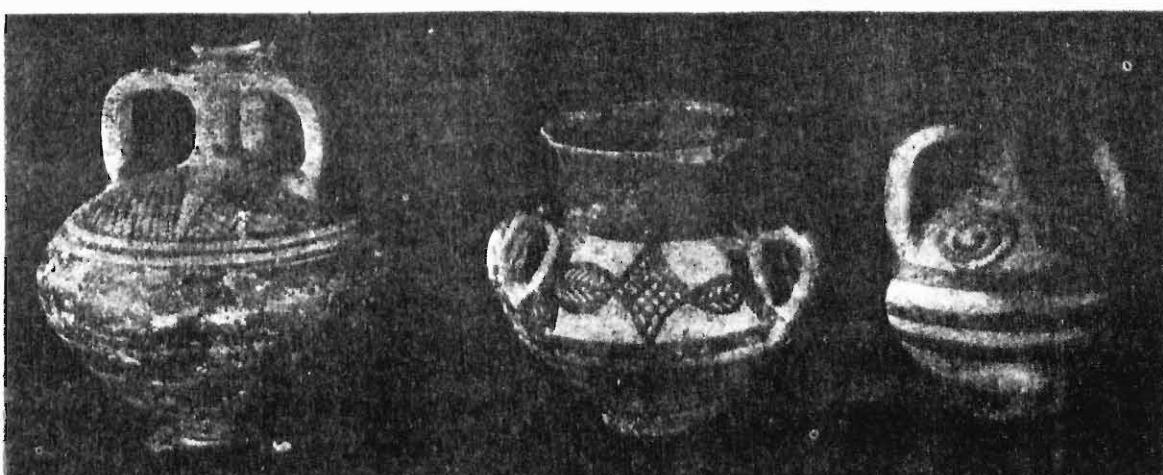
αὐτοῦ χρώματος εἰκονίζονται πλήρη γραμμῶν τρίγωνα, εἰς τὰ μεταξὺ τῶν ὄποιων κενὰ ὑπάρχουσι στιγμαί. Ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ ἐτέρου τῶν ὕτων ὑπάρχει ἡ κυκλικὴ σπεῖρα.

8) Τὰ ἐν εἰκόνι 25 ὑπ' ἀριθ. 1 τυφλόστομον ἀμφορείδιον, ὡσαύτως ἀκέραιον, εὐρέθη μεταξὺ τῶν πρώτων εὑρημάτων τοῦ τάφου α τοῦ πρώτου σπηλαίου ἔχον ψήφος 0.11. Ὁ πηλὸς αὐτοῦ εἶναι λεπτότατος, ἐρυθρωπὸς καὶ δριστα ὠπτημένος. Μεταξὺ τῶν ὅτων καὶ τῆς κοιλίας τρεῖς ταινίαι περιθέουσι τὸ ἀγγεῖον δεδηλωμέναι δι' ἀραιοῦ μέλανος χρώματος, μεθ' ἀς ἀπασα ἡ κοιλία μέχρι τῆς βάσεως εἶναι ὁμοίως κεχρωσμένη. Ἐπὶ τοῦ κύκλου τῶν ὄμβων τοῦ ἀγγείου, ἐν φιλέχονται τὰ ὅτα καὶ ἡ ἐκροή, εἰκονίζονται καθ' ὅμοιον τρόπον τέσσαρα δικτυωτὰ τρίγωνα. Τοῦ μέλανος γανώματος εἰς τὰ πλεῖστα τοῦ ἀγγείου μέρη ἔξιτήλου γενομένου, ἐφάνη ὑπὸ τὸ γάνωμα ἐπίχρισμα ἐκ καθαρᾶς ἐρυθρωπῆς ἀλοι-

1

2

3

Εἰκ. 26. Ἀμφορείδια.

φῆς, δι' ἣς ἦτο ἀληλειμμένον τὸ ἀγγεῖον εἰς πάντα τὰ μέρη τῆς διακοσμήσεως αὐτοῦ.

9) Τὸ ἐν εἰκόνι 26 ὑπ' ἀριθ. 3 ἀκέραιον τυφλόστομον ἀμφορείδιον εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ δ τοῦ πρώτου σπηλαίου καὶ ἀποτελεῖται ἐκ πηλοῦ ὠχρολεύκου καὶ λεπτοῦ. Ἐχει ψήφος 0.08 καὶ φέρει διὰ καστανόχρου γανώματος τρεῖς ταινίας περὶ τὴν κοιλίαν καὶ τέσσαρας κυκλικὰς σπείρας εἰς τοὺς ὄμβους.

10) Τὸ ἐν εἰκόνι 26 ὑπ' ἀριθ. 1 ὁμοίου τύπου τυφλόστομον ἀμφορείδιον, ψήφους 0.09 εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ ι τοῦ πρώτου σπηλαίου, ἐκ πηλοῦ ἐρυθρωποῦ ἀνομοίως ὠπτημένου καὶ φέρει διὰ μέλανος χρώματος ζωηρῶς διατηρουμένου ταινίας περὶ τὴν κοιλίαν καὶ ἐπὶ τῶν ὄμβων δύο κυκλικὰς σπείρας καὶ τρία δικτυωτὰ τρίγωνα. Ωσαύτως δὲ ἀπας δ λαιμός, τὰ ὅτα καὶ ἡ ἐκροή εἶναι κεχρωσμένα.

ΔΙΑΦΟΡΑ

11) Τὸ ἐν εἰκόνι 26 καὶ ὑπ' ἀριθ. 2 τρίωτον πλατύστομον ἀμφορείδιον εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ τοῦ πρώτου σπηλαίου. Ἐχει ὑψος 0.085, εἶναι ἐκ πηλοῦ ἔρυθρωποῦ λεπτοῦ καὶ λελεασμένου, διατρέπεται ἀκέραιον καὶ φέρει δι' ἀραιοῦ μέλανος χρώματος τὰ κοσμήματα αὐτοῦ ἡτοι, τρεῖς ταινίας περὶ τὴν κοιλίαν, μεταξὺ τῶν ὅτων εἰς μὲν τὰ δύο μέρη τῆς ζώνης σπείρας, εἰς δὲ τὸ τρίτον ἐν τῷ μέσῳ δικτυωτὸν ρόμβον ἐπὶ τῶν δύο γωνιῶν τοῦ δποίου πλαγίως καὶ δριζοντίως στηρίζονται δύο φυλλοειδῆ κοσμήματα. Οἱ λαιμὸς καὶ μέρος τοῦ χείλους ἐσωτερικῶς ὡς καὶ τὰ ὅτα ἔξωτερικῶς εἶναι ὥσπερ τῶν κεχρωσμένα.

12) Ἡ ἐν εἰκόνι 24 καὶ ὑπ' ἀριθ. 2 μικρὰ οἰνοχόη ἀκέραια σφῦρομένη, εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ τοῦ πρώτου σπηλαίου. Ἐχει ὑψος 0.092 καὶ διὰ πηλὸς αὐτῆς εἶναι χρώματος ἔρυθρολεύκου καὶ λεπτότατος. Μέγα μέρος τῆς κοιλίας μέχρι τῆς βάσεως, ὡς καὶ αἱ ταινίαι καὶ ἀπαντα τὰ κοσμήματα δηλοῦνται διὰ καστανόχρου γανώματος, ὑφ' ὃ ὑπάρχει ωχροκιτρίνη ἀλοιφή. Τὰ κοσμήματα συνίστανται εἰς σειρὰς παραλλήλων γραμμῶν. Ἐπὶ τινῶν ἐξ αὐτῶν στηρίζονται μικραὶ γραμμαὶ.

13) Τὸ ἐν εἰκόνι 25 ὑπ' ἀριθ. 2, δίωτον λεβήτιον ἀκέραιον σφῦρομένον, εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ τοῦ πρώτου σπηλαίου. Ἐχει ὑψος 0.065 καὶ εἶναι ἀπαντα κεχρωσμένον διὰ καστανόχρου γανώματος πλὴν τῆς μεταξὺ λαιμοῦ καὶ κοιλίας ζώνης, ἐν ᾧ διὰ τοῦ αὐτοῦ χρώματος εἰκονίζονται τρίγωνα πλήρη γραμμῶν.

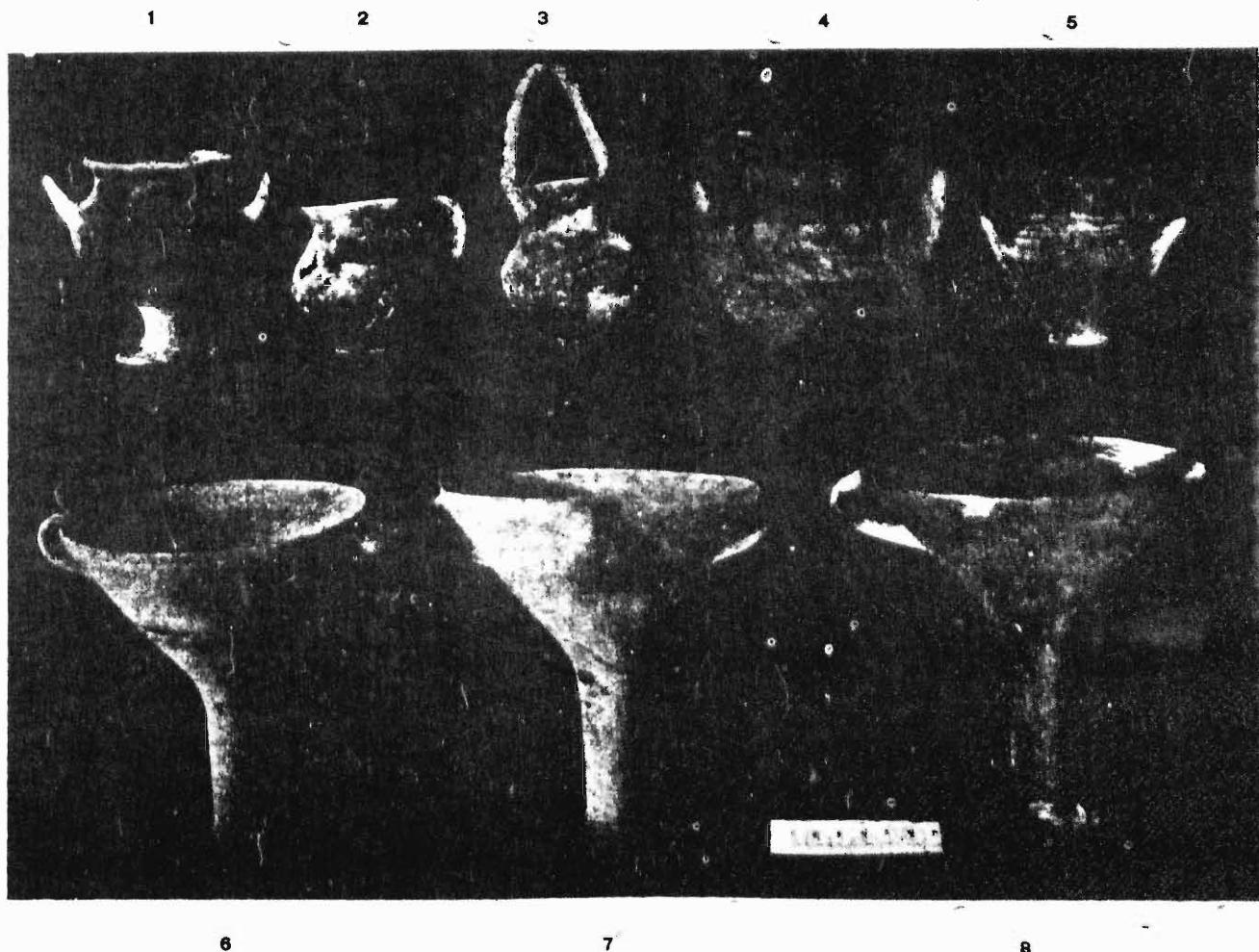
14) Τὸ ἐν εἰκόνι 25 ὑπ' ἀριθ. 3 (ληκυθιοειδὲς) ἀνευ ὅτων μικρὸν ἀγγεῖον εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ τοῦ πρώτου σπηλαίου. Ἐχει ὑψος 0.6 καὶ κοσμήματα διὰ καστανόχρου γανώματος ἐπὶ ἔρυθρολεύκου πηλοῦ ταινίας πέριξ τῆς κοιλίας καὶ ἐφ' ὅλης τῆς εὐρείας αὐτοῦ βάσεως συγκεντρικοὺς κύκλους.

15) Οἱ ἐν εἰκόνι 27 καὶ ὑπ' ἀριθ. 1 δίωτος ὑψίπετος κρατηρίσκος εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ τοῦ πρώτου σπηλαίου. Ἐχει ὑψος 0.098 καὶ εἶναι ἐκ πηλοῦ οὐχὶ λίαν λεπτοῦ, περιέχοντος χονδρούς κόκκους, τὰ δὲ κοσμήματα αὐτοῦ, ταινίαι καὶ συγκεντρικὰ ἡμικύκλια εἶναι δεδηλωμένα διὰ καστανόχρου γανώματος ἐπὶ κιτρίνης ἀλοιφῆς.

16) Τὸ ἐν εἰκόνι 27 ὑπ' ἀριθ. 2 μόνωτον ἀγγεῖον, ὑψους 0.075, ἐκ πηλοῦ λευκοφαίου, εἶναι ἀπαν ἀληλειμμένον δι' ἔρυθρωπῆς ἀλοιφῆς, ἐφ' ἣς ὑπάρχει γάνωμα δι' ἀραιοῦ μέλανος χρώματος ἐξετήλου ἡδη κατὰ τὸ πλεῖστον. Εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ τοῦ, καὶ εἶναι τὸ συνηθέστατον τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς Κεφαλληνίας, διότι εἶναι μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐρεθέντων δμοίων πρὸς αὐτό. Εἶναι προφανῶς τὸ ἀρχαιότερον τῶν σχημάτων τῶν μυκηναϊκῶν τῆς Κε-

φαλληνίας ἄγγείων, διότι καὶ τὸ πλεῖστον τῶν χειροποιήτων μυκηναϊκῶν ἄγγείων τῶν εὑρεθέντων αὐτόθι ἔχουσι τὸ σχῆμα αὐτοῦ (ἴδε εἰκ. 28).

17) Ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ τοῦ πρώτου σπηλαίου εὑρέθη τὸ ἐν εἰκόνι 27 ὑπὸ ἀριθ. 3 ἄγγεῖον μετὰ τῆς περιέργου ταινιοσχήμου πρὸς ἀνάρτησιν πιθανώτατα χρησιμευούσης λαβῆς, ἐκ πηλοῦ ἐρυθρωποῦ, κεραμόχρου. Ἔχει ὑψος 0.146 μετὰ

Εἰκ. 27. Ποικίλα μυκηναϊκά ἄγγεῖα.

τῆς λαβῆς καὶ εἶναι ἀπαν ἀληλειμμένον διὰ μέλανος χρώματος. (Παρεμφερῆ ίδε Τσούντα Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου σελ. 183 εἰκ. 33, καὶ σελ. 147 εἰκ. 56, σελ. 197 εἰκ. 104, καὶ σελ. 273 εἰκ. 197).

18) Τὸ ἐν εἰκόνι 27 ὑπὸ ἀριθ. 4 λεβήτιον ὑψους 0.105 εὑρέθη ἐν τῷ δευτέρῳ σπηλαίῳ. Ὁ πηλὸς αὐτοῦ εἶναι ἐρυθρωπὸς κεραμόχρους καὶ ὑπὸ τὸ μέλαν γάνωμα τῆς διακοσμήσεως εἶναι ἀληλειμμένον διὰ καθαροῦ ἐρυθροῦ χρώματος. Ἐπὶ τῆς ζώνης τῆς κοιλίας είκονίζονται δικτυωτὰ τρίγωνα καὶ ὑπὸ αὐτὰ ταινίαι

περιθέουσαι τὴν κοιλίαν. Τὰ χρώματα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἔξιτηλα. Τὸ ἀγγεῖον ἔχει δύο τοξειδῆ καὶ πρὸς τὰ ἄνω φερόμενα ὅτα καὶ στερεῖται ἰδίας βάσεως.

19) Ὁ ἐν εἰκόνι 27 ὑπὲρ ἀριθ. 5 δίωτος κρατηρίσκος εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ θ τοῦ πρώτου σπηλαίου, ἔχει ὑψος 0.079, καὶ εἶναι ἐκ πηλοῦ λεπτοτάτου ἐρυθρωποῦ κεραμόχρου. Τὰ κοσμήματα αὐτοῦ (ταινίαι περὶ τοὺς ὕμους) δηλοῦνται διὰ καστανόχρου γανώματος ἐπὶ ἐρυθρωπῆς ἀλοιφῆς.

20) Ὁ ἐν εἰκόνι 27 ὑπὲρ ἀριθ. 6 ὑψίπους κύλιξ ἔχει ὑψος 0.147 καὶ εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ ζ τοῦ πρώτου σπηλαίου καὶ σφέζεται ἀκεραίᾳ. Ὁ πηλὸς αὐτῆς εἶναι πρασινόφαιος, ἔχων χονδρούς τινας κόκκους ἰδίας εἰς τὴν ὑψηλὴν βάσιν αὐτῆς. Λεπτὴ ταινία παραθέει τὸ ἄκρον τοῦ χείλους διὰ μέλανος χρώματος ὡς καὶ ἔτεραι δύο τὸ ὑπὸ τὰ ὅτα μέρος. Υπὸ ταύτας ἀπαν τὸ ἀγγεῖον μέχρι τῆς βάσεως εἶναι κεχρωσμένον δμοίως ὡς καὶ ἀπαν τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ. Τὰ ταινιόσχημα ὅτα ἔξωτερικῶς δμοίως κεχρωσμένα περικλείονται ἐντὸς δύο γραμμῶν.

21) Ὁ ἐν εἰκόνι 27 ὑπὲρ ἀριθ. 7 ὑψίπους κύλιξ ἔχει ὑψος 0.15 καὶ εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ δ τοῦ πρώτου σπηλαίου ἔχουσα κατ' ἔξαίρεσιν τρία ὅτα. Ὁ πηλὸς αὐτῆς εἶναι λεπτότατος, ωχρολείποντος χρώματος καὶ οὐχὶ σκληρῶς ὠπτημένος. Τούτου ἔνεκα ὁ διάκοσμος αὐτοῦ ἀπας ἔχει γίνει ἔξιτηλος καὶ μόνον κατὰ τὸν πόδα σφέζονται ἵχνη τινὰ μέλανος χρώματος. Σφέζεται ἀκεραίᾳ καὶ μόνον ὁ ποὺς αὐτῆς εἶναι συγκεκολλημένος.

22) Ὁ ἐν εἰκόνι 27 ὑπὲρ ἀριθ. 8 ὑψίπους κύλιξ εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ θ τοῦ πρώτου σπηλαίου καὶ ἔχει ὑψος 0.158. Ὁ μὲν πηλὸς αὐτῆς σκληρότατα ὠπτημένος, εἶναι ἐρυθρωπὸς κεραμόχρους, τὸ δὲ ἐσωτερικὸν αὐτῆς εἶναι ὡς καὶ τὸ κάτωθι τῶν ὅτων μέχρι τῆς βάσεως μέρος κεχρωσμένον δι' ἐρυθροῦ χρώματος.

Ὑψίποδες κύλικες ἐν δλῳ εὐρέθησαν ἐν τῷ πρώτῳ σπηλαίῳ ἐπτά.

ΧΕΙΡΟΠΟΙΗΤΑ

23) Τὸ ἐν εἰκόνι 28 ὑπὲρ ἀριθ. 1 μόνωτον ἀγγεῖον τοῦ συνηθεστάτου σχῆματος τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ μυκηναϊκῶν ἀγγείων εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ β τοῦ πρώτου σπηλαίου καὶ ἔχει ὑψος 0.076. Ὁ πηλὸς αὐτοῦ εἶναι ἐρυθρομέλας ἀνομοίου δπτήσεως καὶ χονδρόκοκκος. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ ἀνώμαλος πλὴν τοῦ λαιμοῦ ἔνθα ὑπάρχουσι ἵχνη στιλβώσεως.

24) Τὸ ἐν εἰκόνι 28 ὑπὲρ ἀριθ. 2 πλατύστομον μόνωτον ἀγγεῖον εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ ι τοῦ πρώτου σπηλαίου καὶ ἔχει ὑψος 0.076. Ὁ πηλὸς αὐτοῦ ἐρυθρομέλας χονδρόκοκκος καὶ ἀνομοίου δπτήσεως. Εἰς τὸ τέλος τῆς κοιλότητος τοῦ πλατέος χείλους, ὅθεν ἀρχίζει ἡ κοιλία, ὑπάρχει στοῖχος μικρῶν κοιλοτήτων πέριξ δλου τοῦ ἀγγείου. Ἡ ἐπιφάνεια ἀνώμαλος.

25) Τὸ ἐν εἰκόνι 28 ὑπ' ἀριθ. 3 ἀγγεῖον σχήματος ἀσκοῦ εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ θ τοῦ πρώτου σπηλαίου καὶ ἔχει ὑψος 0.17. Ὁ μὲν πηλὸς αὐτοῦ εἶναι λίαν χονδρόκοκκος καὶ ἐρυθρὸς κεραμώχρους, ἡ δὲ ἐπιφάνεια αὐτοῦ δλως ἀνώμαλος καὶ τραχεῖα. Ἡ ὅπτησις αὐτοῦ ἀσθενής, οὐ δὲτήρησε τὸ φυσικὸν χρῶμα

1

2

3

4

5

6

7

8

Eἰκ. 28. Χειροποίητα μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα.

τοῦ πηλοῦ. Οὐδαμοῦ ἔχη στιλβώσεως ἢ βαρῆς. Ἡ λαβὴ αὐτοῦ λεπτὴ καὶ πλατεῖα ταινιόσχημος.

26) Τὸ ἐν εἰκόνι 28 ὑπ' ἀριθ. 4 μόνωτον ἀγγεῖον, ὕψους 0,7, εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ ζ τοῦ πρώτου σπηλαίου καὶ εἶναι ἐκ πηλοῦ ὥσαύτως χονδροκόκκου καὶ μέλανος ἐκ πολλῆς ὁπτησεως καὶ ἐντελῶς ἀστιλβότον.

27) Τὸ ἐν εἰκόνι 28 ὑπ' ἀριθ. 5 στενόστομον μόνωτον ἀγγεῖον, ὕψους 0,084 εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ α τοῦ πρώτου σπηλαίου. Ὁ πηλὸς αὐτοῦ εἶναι ὑπομέλας, χονδρόκοκκος καὶ σκληρᾶς ὁπτήσεως καὶ ἢ ἐπιφάνεια ἀνώμαλος.

28) Τὰ ἐν εἰκόνι 28 ὑπ' ἀριθ. 6 καὶ 7 κυαθοειδῆ μόνωτα ἀγγεῖα μετὰ μικρᾶς προχοής, εὐρέθησαν τὸ μὲν ἐν τῷ τάφῳ δ, τὸ δὲ ἐν τῷ τάφῳ ζ τοῦ πρώτου σπηλαίου. Εἶναι χειροποίητα καὶ θὰ ἔχοησίμευον, ώς ἐκ τοῦ σχῆματος αὐτῶν φαίνεται, πρὸς ἄντλησιν ὑγρῶν. Ὁ πηλὸς αὐτῶν εἶναι ἐρυθρομέλας καὶ χονδρόκοκκος μετὰ τραχείας ἐπιφανείας.

29) Τὸ ἐν εἰκόνι 28 ὑπ' ἀριθ. 8 μόνωτον ἀγγεῖον εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ η

Εἰκ. 29. Ἀγγεῖα σπηλαίου Προκοπάτων καὶ Ραζάτων.

τοῦ πρώτου σπηλαίου καὶ εἶναι ὅψους 0.8 καὶ ἐκ πηλοῦ ἐρυθρομέλανος χρονδροκόκκου.

Πάντα ταῦτα τὰ ἀγγεῖα ἀπὸ ἀριθμοῦ 1 - 8 τῆς εἰκόνος 23, εὐρέθησαν εἰς τὰ κατώτερα στρώματα τῶν τάφων, ώς καὶ ἄλλα δύο τούτοις ἐν τοῖς τάφοις ἀμφοτέρων τῶν σπηλαίων.

Τὸ ἐν εἰκόνι 29 ὑπ' ἀριθ. 1 μέγα πλατύστομον ἀγγεῖον ώς καὶ τὰ παρ' αὐτῷ δύο μικρότερα εὐρέθησαν τῇ ὑποδείξει τοῦ ἀποθανόντος ἐπιστάτου τῶν ἐν Κε-

φαλληνία άνασκαφών μου Νικολάου Γαλιατσάτου ἐν τῷ σπηλαιῷ τῷ ὑπὸ τὴν δημοσίαν δόδον πλησίον τῶν χωρίων Προκοπάτων καὶ Ραζάτων ἐν θέσει, ἥτις καλεῖται Γεφύρι καὶ ἐν τῷ κτήματι Δημητρίου Γαλιατσάτου.

Τὸ σπῆλαιον ἀνεσκάφη τῇ 20^ῃ Νοεμβρίου 1909 ὑπὸ τοῦ τότε ἐπιμελητοῦ τοῦ ἐν Ἀργοστολίῳ Μουσείου καθηγητοῦ κ. Γ. Πυλαρηνοῦ, εὐρόντος ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ σπηλαίου τὰ εἰκονιζόμενα ἀγγεῖα, ὡς καὶ ὅστι μετὰ χαλκῆς λεπίδος καὶ χαλκοῦ δακτυλίου. Τὸ σπῆλαιον τοῦτο ἡρευνήθη καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ κατόπιν πρὸς ἔξαριθμωσιν, ἐὰν ὑπῆρχον ἐν τῷ δαπέδῳ τοῦ σπηλαίου λαξευτοὶ τάφοι. Τοιούτοι δικινές δὲν εὑρέθησαν. Τοῦτο δεικνύει, δτι καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ σπηλαίου.

Τὸ ἀγγεῖον ἔχει ὑψος μὲν 0.813, πλάτος τῆς κοιλίας 1.05 καὶ διάμετρον τοῦ χείλους ἐκ τῶν διτων εἰλημμένην 0.31. Ὁ πηλὸς αὐτοῦ εἶναι ἐρυθρὸς κεραμόχρους καθαρός, λεπτὸς καὶ λεῖος. Τὰ διτα αὐτοῦ εἶναι ταινιόσχημα, ἔχουσιν εἰς τὰ ἄκρα αὐτῶν ἐρυθρὰς ταινίας καὶ περιλαμβάνονται ἐντὸς δύο καμπυλῶν ταινιῶν. Τὰ ἄκρον τοῦ χείλους ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν εἶναι κεχρωφισμένον δι' ἐρυθροῦ χρώματος ὡς καὶ ἡ ἐντομὴ αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς φέρνεται τῶν διτων περιθέουσιν δλην τὴν κοιλίαν τοῦ ἀγγείου τρεῖς ταινίαι ἐρυθραί, δύο δὲ τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου. Ωσαύτως ἐρυθρὰ εἶναι καὶ ἡ βάσις αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ζώνῃ τῇ μεταξὺ τῆς ἐντομῆς τοῦ χείλους καὶ τῶν τὴν κοιλίαν περιθεουσῶν ταινιῶν ὡς κόσμημα ὑπάρχουσι δι' ἐρυθροῦ ωσαύτως χρώματος μυκηναῖκαὶ κυκλικαὶ σπεῖραι ἔνούμεναι διὰ γραμμῶν, ἐν τῷ μυχῷ δὲ τῶν σχηματιζομένων ἐνώσεων ἀνὰ δύο τρίγωνα.

Τὸ ἐν εἰκόνι 29 ὑπὲρ ἀριθ. 2 ἀρίστης διατηρήσεως τυφλόστομον ἀμφορείδιον ὑψους 0.107 ἐκ πηλοῦ ὠχρολεύκου, λεπτοῦ καὶ λείου φέρει ἀπὸ τῶν διτων μέχρι τῆς βάσεως εὐρείας ταινίας διὰ χρώματος βαθέος καστανόχρου. Τὰ μεταξὺ τῶν εὐρειῶν ταινιῶν κενὰ πληροῦσι σειραὶ μικρῶν ταινιῶν, τὸ δὲ ἐν τῷ μέσῳ κενὸν περιθέει καμπύλη γραμμή. Ἡ βάσις κοσμεῖται διὰ συγκεντρικῶν κύκλων, ὡς καὶ τὸ ψευδὲς στόμιον. Ἐπὶ δὲ τῶν διμων φέρει ἐν συνεχείᾳ πέντε κοσμήματα.

Οἱ ἐν εἰκόνι 29 ὑπὲρ ἀριθ. 3 τρίωτος ὑψίποις κρατηρίσκοις, ὑψους 0.162, ἐκ πηλοῦ ωσαύτως ὠχρολεύκου, λευκοῦ καὶ λείου φέρει ωσαύτως εὐρείας ταινίας διὰ χρώματος βαθέος καστανόχρου, μεταξὺ τῶν διποίων σειροὶ λεπτοτέρων ταινιῶν. Ἐπὶ δὲ τῶν διμων καμπύλη γραμμὴ περιθέει τὰ μεταξὺ τῶν διαστήματα.

ΑΛΛΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Πλὴν τῶν ἀγγείων εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν τάφων τοῦ δευτέρου σπηλαίου καὶ τὰ ἔξης εὐρήματα, τῶν ὅποιων ἐλάχιστα ἦσαν χρυσᾶ.

Ψῆφος ἐξ ἀχάτου (Εἰκ. 30 ἀριθ. 1).

Ψῆφος ἐξ ὑαλώδους κιτρινωπῆς μάζης (Εἰκ. 30 ἀριθ. 2).

Ψῆφος διάτρητος ἐξ ἡλέκτρου (Εἰκ. 30 ἀριθ. 3).

11

Εἰκ. 30. Διάφορα εὑρήματα.

Ψῆψις ἐξ ὁρείας κρυστάλλου (Εἰκ. 30 ἀριθ. 4 καὶ 5).

Ψῆφος ἐκ πορσελάνης (Εἰκ. 30 ἀριθ. 6).

Ψῆφος σκληρᾶς λιώδους κυανῆς μάζης (Εἰκ. 30 ἀριθ. 7).

Ψῆφος ἐπιμήκης ἐξ ἀγάτου (Εἰκ. 30 ἀριθ. 8).

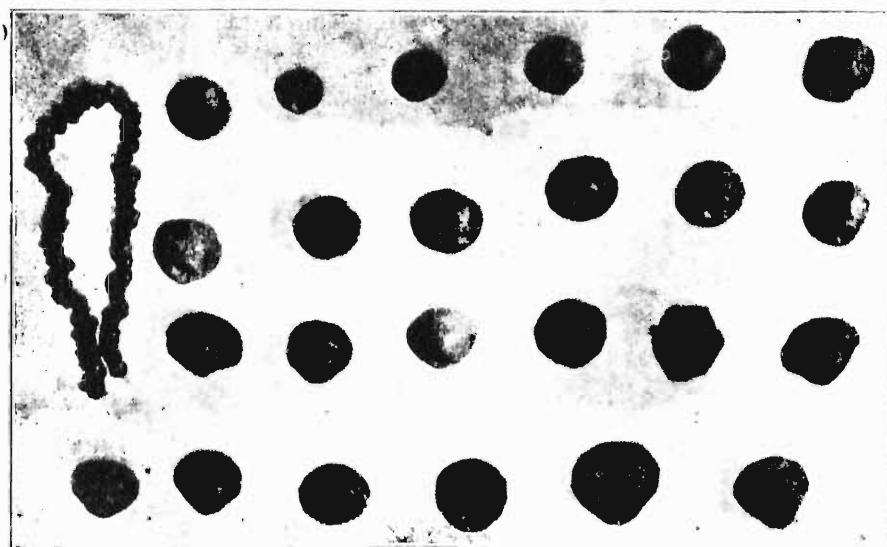
Ψῆφος ὠσαύτως ἐξ ἀγάτου (Εἰκ. 30 ἀριθ. 9).

Λεπτότατα φύλλα χρυσοῦ, ὃν ἐν τῷ μέσῳ ὁπῆν ἐν τῷ μέσῳ (Εἰκ. 30 ἀριθ. 10).

Χρυσαῖ γάνδραι ἐνενήκοντα τέσσαρες, ὃν αἱ πρῶται εἶναι μιεγαλύτεραι καὶ ἤττης τέχνης (Εἰκ. 30 ἀριθ. 11).

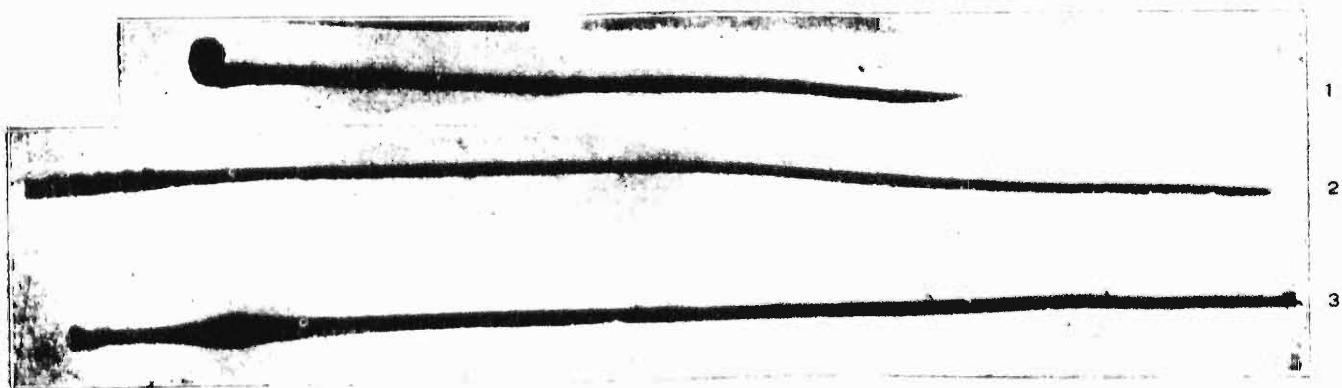
Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν τάφων ἀμφοτέρων τῶν σπηλαίων τὰ ἐν εἰκόνι 31 διάτρητα κωνοειδῆ κομβία. Πλὴν τριῶν, ἢτινα εἶναι πήλινα, τὰ

λοιπά είναι ἐκ στεατίτου ποικίλου χρώματος κυανοῦ, φαιοῦ, πρασινοφαίου ή ωδούς κ.λ. "Ετι δὲ εὑρέθησαν καὶ χάνδραι κυαναῖς οὐάλιναι καὶ τινες ἐξ ἀχάτου, ὃς βλέπει τις ἐν τῇ ἀνω εἰκόνι.

Εἰκ. 31. Κωνοειδῆ κομβία καὶ χάνδραι οὐάλιναι.

Αἱ ἐν εἰκόνι 32 ύπ' ἀριθ. 1 καὶ 3 χαλκαὶ καρφίδες, ὧν ἡ δευτέρᾳ είναι μήκους 0.364 εὑρέθησαν ἐν τῷ τάφῳ ζ τοῦ πρώτου σπηλαίου, ὡς καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 2 χαλκῇ περόνῃ μήκους 0.428.

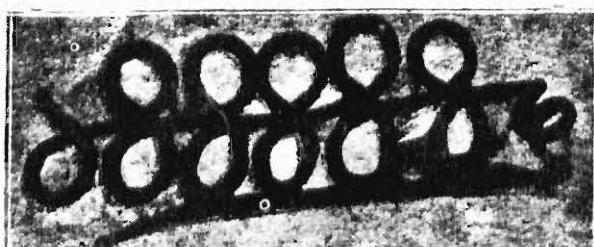
Εἰκ. 32. Χαλκαὶ καρφίδες καὶ περόναι.

Ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρέθη καὶ ἡ ἐν εἰκόνι 33 χαλκῇ πόρπη, ἔχουσα μῆκος 0.134 καὶ μετὰ τοῦ ἄκρου τῆς μὴ φωτογραφιθέντος 0.17.

Τὰ ἐν εἰκόνι 34 ύπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 ξίφη εὑρέθησαν ἐν τοῖς δύο τάφοις τοῦ

δευτέρου σπηλαίου. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1 ἔχει μῆκος 0.390 μετὰ τῆς λαβῆς ἔχούσης μόνης μῆκος 0.9 καὶ εἶναι ἀκέραιον. Ἡ λαβὴ παχυτέρα οὖσα καταλείπει κενόν, ἐντὸς τοῦ ὅποίου φαίνονται τέσσαρες δπαί, δι' ὃν προσηρμόζετο ὁστέϊνον κόσμημα καταλαμβάνον τὸ κενόν.

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 τῆς αὐτῆς εἰκόνος ξίφος σφέζεται εἰς τέσσαρα τεμάχια, εἶναι

Εἰκ. 33. Χαλκή πόρετη.

τοῦ αὐτοῦ σχήματος μὲ τὸ δινωτέρω, ἔχει μῆκος 0.455 καὶ ἐν τῇ λαβῇ (μήκους 0.10) φέρει τέσσαρας δπάς.

Ωσαύτως ἐν τοῖς τάφοις τοῦ δευτέρου σπηλαίου εὑρέθησαν: Ἡ ἐν εἰκόνι 35 ὑπ' ἀριθ. 1 χαλκῆ λεπὶς μαχαιρίου μήκους 0.18. Ἡ λαβὴ κατὰ τὴν ἀρχὴν

Εἰκ. 34. Ξίφη.

εἶναι κολοβή, ἐπὶ τῆς δποίας σφέζονται τρεῖς δπαί, δι' ὃν διήρχοντο ἥλοι πρὸς συγκράτησιν τῆς ἐξ ἄλλης ὅλης λαβῆς.

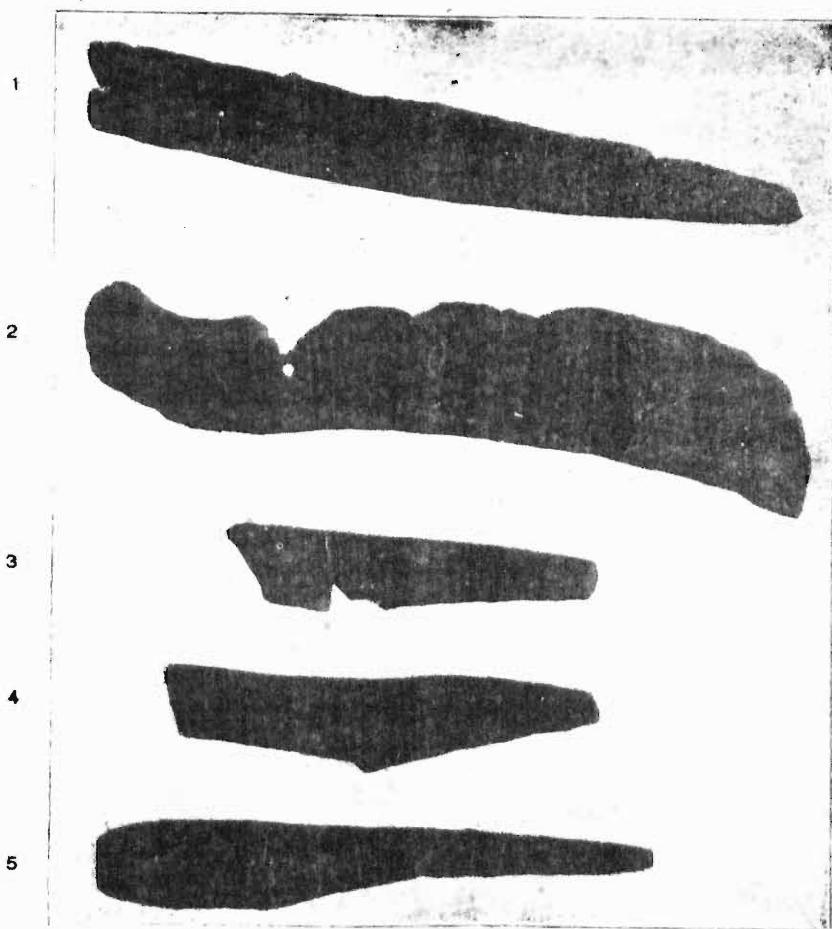
Οὐ π' ἀριθ. 2 χαλκοῦς ξυρὸς ἔχων μῆκος 0.185. Σφέζονται τρεῖς δπαί, ἐπὶ τῶν δύο δὲ ἐξ αὐτῶν σφέζονται ἔτι οἱ ἥλοι, δι' ὃν θὰ εἰχε· προσαρμοσθῆ ἡ λαβὴ.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 3 χαλκῆ λεπὶς μικροῦ μαχαιρίου 0.09, ἐπὶ τῆς λαβῆς τοῦ ὅποίου σφέζεται ἥλος.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 4 χαλκῆ λεπὶς (0.104) μαχαιρίου ἐπὶ τῆς λαβῆς τοῦ δποίου

σφέζονται τρεῖς δύπαι, όν τη μία μετά τοῦ ήλου, καὶ τῇ ίδιᾳ ὑπὸ ἀριθμῷ 5 ὠσαύτως χαλκῆ λεπίς μετά τριῶν δύπῶν, ἐφ' όν σφέζονται καὶ οἱ ήλοι (0.185).

Αἱ ἐν εἰκόνι 36 χαλκαὶ αἰχμαὶ δοράτων εὑρέθησαν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ πρώτου σπηλαίου. Τούτων η ὑπὸ ἀριθμῷ 1 ἔχει μῆκος 0.17 καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν πτε-

Εἰκ. 36.

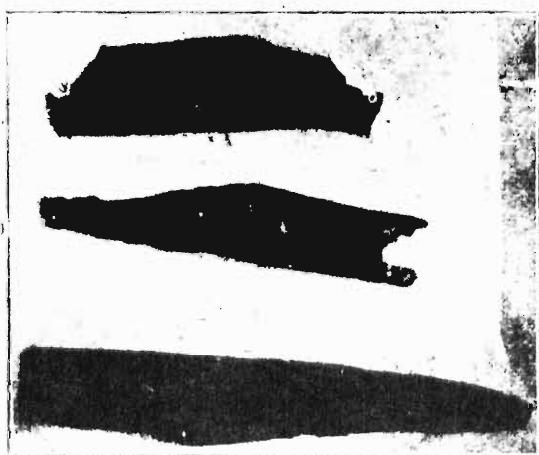
ρυγίων τῆς αἰχμῆς φέρει δύπήν, δι' οὓς θὰ διήρχετο ήλος πρὸς στερέωσιν ἐπὶ τοῦ κοντοῦ. Τῆς ὑπὸ ἀριθμῷ 2 αἰχμῆς τὰ πτερύγια είναι μικρότερα καὶ στενότερα. Αἱ αἰχμαὶ αὗται τῶν δοράτων εὑρέθησαν παρὰ τοὺς νεκροὺς τοῦ μεσαίου στρώματος τοῦ τάφου.

Τὰ ἐν εἰκόνι 37 τεμάχια μαχαιρίων μετά τῶν σφέζομένων ήλων τῆς λαβῆς εὑρέθησαν εἰς τοὺς τάφους τοῦ δευτέρου σπηλαίου.

Ίχνη τῶν δοτείνων πιθανώτατα λαβῶν, αἴτινες ήσαν προσηρμοσμέναι ἐπὶ τῶν μαχαιρίων διὰ τῶν ήλων, οὐδόλως ἀνευρέθησαν.

Εἰκ. 36.

Εἰκ. 37.

IV

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

"Αν λάβωμεν ύπ' ὄψιν τὰ πλεῖστα καὶ τὰ σπουδαιότατα τῶν ἐν τοῖς τάφοις ἀμφοτέρων τῶν σπηλαίων εὑρημάτων, πρέπει νὰ κατατάξωμεν αὐτὰ εἰς τὸν ἑνδέκατον π. Χ. αἰῶνα, ἥτοι εἰς τὸν τελευταῖον αἰῶνα τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Ύπάρχουσι βεβαίως μεταξὺ τῶν ἀγγείων ἵκανα ἀνήκοντα εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ (μακρόσωμα τυφλόστομα ἀμφορεύδια καὶ μικρόσωμοι τρίωτοι κρατηρίσκοι καὶ ἄλλα εἰκ. 24 ἀριθ. 3; εἰκ. 29 ἀριθ. 2 καὶ 3), ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι τὰ ἐπιχρατοῦντα εἰς ποσότητα, δεικνύοντα μόνον τὴν ὑπαρξίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους.

Τοῦτο δεικνύουσι καὶ τὰ πάμπολλα ἡλιόψηστα καὶ εὔτελῃ ἀγγεῖα, ὃν ὅμως ἡ χρῆσις διετηρήθη κατόπιν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας (Εἰκ. 28).

"Αν δὲ λάβωμεν πρὸς τούτοις ύπ' ὄψιν, ὅτι πολλαχοῦ τῆς νήσου εὑρέθησαν πλεῖστα προιμυκηναϊκὰ εὑρήματα καὶ προιμυκηναϊκοὶ συνοικισμοί, συμπεραίνομεν, ὅτι ἡκμασεν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων πολιτισμὸς ἐν Κεφαλληνίᾳ, λαβὼν μεγάλην ἐπίδοσιν κατὰ τοὺς αἰῶνας τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀκμὴν κατὰ τὴν τελευταίαν ἔκατονταετηρούμα αὐτοῦ, ἥτοι κατὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα, εἰς ὃν ἀνήκουσι τὰ πλουσιώτατα καὶ σπουδαιότατα τῶν εὑρημάτων τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀνασκαφῶν.

'Ἐκ τῶν εὑρημάτων τούτων τὰ ἀγγεῖα ἔχουσί πως ἰδίαν τεχνοτροπίαν καὶ πρὸ τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ συστηματικῶν ἀνασκαφῶν ἥσαν ἀπλῶς γνωστά, χωρὶς νὰ καθιορίζηται σαφῶς ἡ τάξις αὐτῶν, ἐκ τυχαίων εὑρημάτων, γενομένων ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν "Αγγλων κατασκευὴν τῶν δδῶν ἐν τῇ νήσῳ.

Μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς δ' ὅμως καθιορίζεται πλέον ἡ τάξις αὐτῶν, ἀφ' οὗ μάλιστα παρόμοια ἀγγεῖα εὑρέθησαν τελευταίως καὶ ἀλλαχοῦ (τάφοι Σαλαμίνος ΑΜ 1910, 25 καὶ ἔξῆς) Ιδίᾳ ἐν τῷ θολωτῷ τάφῳ τῆς Μεσσηνιακῆς Πύλου, τῷ ἀνασκαφέντι ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Κουρουνιώτου κατὰ τὸ 1912 καὶ τοῦ ὁποίου τὰ εὑρήματα ἐδημοσιεύθησαν ἐν ΑΕ, 1914 σελ. 99 καὶ ἔξῆς.

Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα τῆς Πύλου ὥσπερτος ὁ κ. Κουρουνιώτης κατατάσσει εἰς τὴν ὀψιμωτάτην μυκηναϊκὴν περίοδον (ΑΕ 1914 σελ. 105, 111 καὶ 116).

'Ως πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ τρόπου τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἐν Κεφαλληνίᾳ καθ' ὅλην τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον ἦτο λίαν διαδεδομένος, ἂν μὴ μοναδικός, ὁ τρόπος τῆς ἐν λαξευταῖς κατακόμβαις ταφῆς τῶν νεκρῶν.

Καὶ φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχον συστηματικὰ νεκροταφεῖα, ἀποτελούμενα, ὡς εἰς τὰ Μαζαρακᾶτα, ἐκ συστάδος τοιούτων κατακομβῶν, ἐν ἑκάστῃ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ δαπέδου πολλοὶ λαξευτοὶ τάφοι μέχρι βάθους 2 μέτρων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐθάπτοντο οἱ νεκροί.

Τὰ ὑπὸ ἐμοῦ δ' ὅμως ἀνασκαφέντα δύο σπήλαια ἤσαν μεμονωμένα, ὡς ἀπεδείχθη διὰ τῆς ἐρεύνης ὅλου τοῦ πέριξ χώρου εἰς μεγάλην ἀκτῖνα, ἀνήκοντα ἵσως εἰς ὄρισμένους οἴκους ἢ γένη.

'Η δὲ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῶν λαξευτῶν σπηλαίων κατασκευὴ τῶν λαξευτῶν τάφων, ἐφ' ὃν ἐθάπτοντο οἱ νεκροί, φαίνεται, ὅτι ἦτο ὁ συνήθης τρόπος τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἀνασκαφῶν, ἐν ᾧ εἰς ἄλλους τόπους ὁ τρόπος οὗτος ἦτο ὁ σπανιώτερος.

"Οτι δὲ ὅμως ἦτο ἀγνωστος ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐπ' αὐτοῦ τοῦ δαπέδου τοῦ σπηλαίου ταφῆς τῶν νεκρῶν, ὡς ισχυρίζεται ὁ κ. Καβύδιας εἰς τὰς προϊστορικάς του ἀρχαιότητας (σελ. 355) δὲν είναι ἀκριβές: διότι εὑρέθη σπήλαιον ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ὁποίου ἤσαν τεθαμμένοι οἱ νεκροί, χωρὶς νὰ ὑπάρχωσιν ἐν αὐτῷ λαξευτοὶ τάφοι. Ό τρόπος οὗτος εἰς ἄλλους τόπους ἦτο ὁ συνήθης, ἐν ᾧ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἦτο σπανιώτερος καὶ ἀρχαιότερος. Ἐπὶ τοῦ σπηλαίου τούτου παρὰ τὸν νεκρὸν εὑρέθησαν τὰ (ἐν εἰκόνι 29 ὑπὸ ἀριθ. 1, 2 καὶ 3) εὑρήματα, ἀνήκοντα ἀπλῶς εἰς παλαιοτέραν μυκηναϊκὴν περίοδον.

'Ως πρὸς τὴν θέσιν τῶν νεκρῶν ἐν τοῖς τάφοις ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἡ συνήθης ἦτο τῶν ὑπτίως δικλαζόντων μὲ ἐλαφρῶς συγκεκλιμένα τὰ σκέλη ὡς σαφῶς παρετηρήσαμεν Ιδίᾳ εἰς τοὺς νεκροὺς τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων στρωμάτων τῶν τάφων, παρ' ὅλην τὴν ἀταξίαν τῶν ὁστῶν, ἥτις ὑπῆρχε εἰς πλειστοὺς σκελετοὺς προερχομένη πιθανώτατα ἐκ τῆς κατὰ τὴν ταφὴν νέων νεκρῶν συγκομιδῆς τῶν ὁστῶν τῶν παλαιοτέρων νεκρῶν.

Ἐπὶ τῶν τάφων κατὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν ἐτελοῦντο θυσίαι, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐπ’ αὐτῶν λειψάνων τῆς πυρᾶς καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ σπηλαίου ὅστων ἰδίᾳ πτηνῶν καὶ πιθανώτατα περιστερῶν (Εἰκ. 15).

Αἱ θυσίαι αὗται, αἱ πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν γινόμεναι θὰ ἦσαν μεγάλαι καὶ ἡ πυρὰ ἀρκούντως ἴσχυρά, διότι οὐ μόνον τὸ χῶμα καὶ οἱ λίθοι τῶν ἀνωτάτων στρωμάτων τῶν τάφων εἶχον μέλαν χρῶμα, ἀλλὰ καὶ πλεῖστα ὅστα τῶν σκελετῶν ἦσαν σχεδὸν ἡμίκαυστα προφανῶς ἐκ τῆς μεγάλης ἐντάσεως τῆς πυρᾶς, ἡ ἐκ τῆς μετὰ ταύτης ἀναμίξεως τῶν συγκομιζομένων ὅστων παλαιοτέρων νεκρῶν, ἀποκλειομένης ἀπολύτως τῆς πλήρους καύσεως αὐτῶν, ὡς ἀπέδειξε καὶ χημικὴ ἀνάλυσις ἡμικαύστου ὅστοῦ. “Ωστε οἱ νεκροὶ ἀναμφισβήτητος ἐθάπτοντο ἀνευ καύσεως.

Εἰς ἡμᾶς φαίνεται ἀπορίας δξιον, πῶς εἰς τοὺς τάφους τῶν Μαζαρακάτων δὲν ἐφάνη οὐδαμοῦ ἵχνος πυρᾶς, ἐνῷ εἶναι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς μὲ τοὺς τάφους τῶν ἡμετέρων δύο σπηλαίων, ὡς ἴσχυρίζεται ὁ κ. Καθβαδίας εἰς τὰς προϊστορικάς του ἀρχαιότητας ἐν σελ. 365 καὶ 656, λέγων ὅτι οὐδαμοῦ οὔτε ἐν τοῖς τάφοις, οὔτε ἐν τοῖς σπηλαίοις, οὔτε ἐν τοῖς δρόμοις ἀνεφάνη οὐδ’ ἐπ’ ἐλάχιστον ἵχνος πυρᾶς, ἀνθρακες ἡ τέφρα.

Τέλος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς πατρίδος τοῦ Ὀδυσσέως, ὁ καθορισμὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὁ σκοπὸς τῶν ἀνασκαφῶν, προσθέτομεν ἀπλῶς δλίγας σκέψεις ἡμῶν καὶ συμπεράσματα, χωρὶς νὰ θελήσωμεν νὰ ἐπιληφθῶμεν λεπτομερῶς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ζητήματος, τοῦ ὁποίου πιθανή τις λύσις ἵσως διθῇ ἐκ τῆς περαιτέρω ἐρεύνης καὶ τῆς συνεχείας τῶν ἀνασκαφῶν.

Ἡμεῖς κεκηρυγμένοι ὄντες κατ’ ἀρχὴν ὑπὲρ τῆς παραδόσεως, πιστεύομεν, ὅτι ἡ σημερινὴ νῆσος Ἰθάκη εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Ὁμηρικήν.

Εἰς τὸ φαινόμενον δ’ ὅμως, ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἰθάκῃ δὲν εὑρέθησαν σπουδαῖς εὑρήματα τῶν χρόνων τοῦ Ὁμηρικοῦ βασιλέως, εὑρέθησαν δὲ τούναντίον ἐν τῇ νήσῳ Κεφαλληνίᾳ, δύναται πιθανῶς νὰ διθῇ ἡ ἔξηγησις, ὅτι δὲ Ἰθακήσιος βασιλεὺς ἔξελεξεν τὴν μεγίστην τῶν νήσων τοῦ βασιλείου του καὶ τὴν πλησιεστέραν τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος, ἥτις ἦτο ἡ Κεφαλληνία, ὡς ἔδοι τοῦ βασιλείου του καὶ ὡς κέντρον τῆς δράσεως αὐτοῦ (ἴδε ΠΙΑΕ, 1912, 100 - 118),

Ἐὰν τοῦτο παραδεχθῶμεν, ἔξηγεται, διατὶ δ “Ομηρος ἐπαναλαμβάνει, ὅτι δ Ὀδυσσεὺς ἦρχεν μεγαθύμων Κεφαλλήνων, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ σπουδαιότερον καὶ ἐπισημότερον μέρος τῶν ὑπηκόων του.

”Ισως εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν προσθέτει μεῖζονα πιθανότητα καὶ ἡ μεγάλη ὅμοιότης τῶν εὑρημάτων τῆς Κεφαλληνίας μετὰ τῶν τοῦ θιλωτοῦ τάφου τῆς Μεσσηνιακῆς Πύλου, δεικνύουσα τὴν μεταξὺ τῶν δύο μερῶν ἐπικοινωνίαν.

Πάντως τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀπλῆ σκέψις, ἥτις πιθανὸν εἶναι νὰ λάβῃ μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς ἰδίαν θεωρίαν περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὀδυσσέως διὰ τῆς περαιτέρω ἐρεύνης τῆς νῆσου καὶ διὰ τῆς συνεχείας τῶν ἀνασκαφῶν ἐν αὐτῇ, ἐξ ὃν ἵσως χυθῇ μεῖζον φῶς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο.